

Міністерство освіти й науки України
Національний університет «Острозька академія»
Факультет міжнародних відносин
Кафедра країнознавства

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра
на тему: «Регіональний вимір міграційних процесів у Королівстві Іспанія:
Каталонія й Андалузія»

Виконала студентка VI курсу, групи МКр-2
спеціальності 291 Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії,
ОПП «Країнознавство»
Марискевич Анастасія Русланівна

Керівник: доктор історичних наук,
професор
Кулаковський Петро Михайлович
Рецензент _____
_____

Острог, 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ Й ДЕМОГРАФІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВНУТРІШНЬОЇ МІГРАЦІЇ В ІСПАНІЇ	10
1.1. Загальна характеристика іспанської економіки	10
1.2. Регіональні нерівності соціально-економічного розвитку	14
1.3. Особливості демографічної ситуації в країні	19
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	23
РОЗДІЛ 2. МІГРАЦІЙНА СИТУАЦІЯ В КОРОЛІВСТВІ	25
2.1. Сучасні тенденції внутрішньої міграції в Іспанії	25
2.2. Територіальна мобільність робочої сили в межах країни	28
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	33
РОЗДІЛ 3. РЕГУЛЮВАННЯ МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ ШЛЯХОМ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ ІСПАНІЇ	35
3.1. Політика розвитку іспанських регіонів через зниження регіональних диспропорцій	35
3.2. Шляхи регулювання міграційної активності населення	41
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	47
РОЗДІЛ 4. МІГРАЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ РЕГІОНІВ ІСПАНІЇ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КАТАЛОНІЇ ТА АНДАЛУЗІЇ	49
4.1. Природно-географічні умови	49
4.2. Економічне становище	51
4.3. Рівень життя населення	55
4.4. Стан ринку праці	57
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 4	60
РОЗДІЛ 5. НАСЛІДКИ МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ В ІСПАНІЇ	61
5.1. Зміни в демографічній ситуації та структурі населення регіонів	61
5.2. Вплив міграції на загальнодержавний та регіональні ринки праці	63
5.3. Розвиток регіонів походження та призначення в результаті міграції ...	65
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 5	67
ВИСНОВКИ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	73
ДОДАТКИ	79

ВСТУП

Однією з найгостріших проблем іспанської економіки протягом останніх десятиліть було й залишається недостатнє функціонування її ринку праці. Його недоліки є досить різноманітними. До низки найбільш тривожних рис іспанського ринку праці, без сумніву, належить збереження високого рівня безробіття. Цю сталість зазвичай наводять для пояснення міжрегіональної міграції, яка існує в Королівстві.

Внутрішня міграція населення є наслідком та важливим чинником регіональних відмінностей. З цієї причини економічна нерівність регіонів Іспанії викликає сьогодні занепокоєння. Власне, різниця між автономними співтовариствами полягає не лише у площі та чисельності населення, темпах росту і значенні валового регіонального продукту на душу населення. Мова також йде про вікову структуру й густоту населення, тривалість життя, масштаби та напрямки міжрегіональних міграційних потоків, рівень зайнятості й безробіття, вартість робочої сили, рівень освіти, доходи домогосподарств, якість життя тощо.

Актуальність дослідження теми полягає в наступному. Міграційні процеси, які відбуваються в Іспанії, породжують зміну соціально-демографічної структури та економічного розвитку регіонів країни, а також впливають на функціонування загальнодержавного та регіональних ринків праці. Все це свідчить про комплексність теми дослідження, тому вона заслуговує на належну увагу.

Аналіз стану наукової розробки проблеми. Протягом останніх десятиліть велика кількість науковців (зокрема істориків, демографів, соціологів) активно займаються вивченням міграційних процесів, які відбуваються у країнах світу, зокрема в Королівстві Іспанія. Різні дослідники вже розглядали це питання прямо або опосередковано.

Багато авторів зосередилися на визначенні причин міжрегіональної міграції в Іспанії, але рідко робилися зусилля з виявлення закономірностей міграційних змін. Так, наприклад, історичні передумови та сучасні тенденції

міграції в Іспанії простежували іспанські вчені О. БOVER і П. Велілла [39]. Також О. БOVER та П. Антолін спробували визначити особисті характеристики внутрішніх мігрантів [37].

При дослідженні міграційних процесів у країні важливе місце відводиться питанням демографії, економіки, політиці регулювання міграції. У цьому контексті на увагу заслуговує робота С. Хенкіна, де піднімається проблема соціальної нерівності в Іспанії [35]. Аналіз найбільш значимих інструментів державної політики пом'якшення нерівності іспанських регіонів здійснили В. Комлева та О. Охалкіна [19]. Механізми ж підвищення економічної активності регіонів Іспанії висвітлено у статті К. Серединської [29].

Короткий огляд теоретичних аспектів проведення регіональної політики й практичні аспекти її реалізації в Іспанії запропонувала у своїй праці «Зарубежный опыт реализации региональной политики на примере Испании» А. Сорокіна [32]. Також вивченню механізмів та інструментів регіональної політики Іспанії як державного регулювання економічного і територіального розвитку присвячена робота І. Прохоренко [28]. Оцінку ж ефективності регіональної політики в Іспанії [12] та аналіз регіональної політики ЄС на прикладі Іспанії [11] у своїх дослідженнях зробили А. Захаров і К. Серединська.

Однак, попри помітний внесок учених у вивчення явищ і процесів, пов'язаних із міграцією в Іспанії, проведений аналіз наукових праць виявив, що недостатньо дослідженим досі залишається регіональний вимір міграційних процесів, які існують у Королівстві, оскільки мало уваги приділяється питанням міжрегіонального міграційного обміну, що, на нашу думку, є негативним явищем, адже вивчення особливостей міжрегіональних переміщень населення сприяє виявленню місця кожного регіону в системі загальних міграційних зв'язків, а значить – визначенню переважних напрямів перерозподілу населення між регіонами.

Мета роботи – дослідження регіонального виміру міграційних процесів у Королівстві Іспанія.

З огляду на мету роботи, були визначені такі **завдання**:

- висвітлити регіональні нерівності соціально-економічного розвитку;
- дослідити сучасні тенденції внутрішньої міграції в Королівстві;
- розглянути територіальну мобільність робочої сили в межах країни;
- описати політику розвитку іспанських регіонів через зниження регіональних диспропорцій;
- окреслити шляхи регулювання міграційної активності населення;
- порівняти природно-географічні умови, економічне становище, рівень життя населення і стан ринку праці Каталонії й Андалузії;
- проаналізувати зміни в демографічній ситуації та структурі населення регіонів;
- визначити вплив міграції на загальнодержавний та регіональні ринки праці.

Об'єктом дослідження є міграційні процеси в Королівстві Іспанія.

Предметом дослідження є міжрегіональна міграція населення в Іспанії на прикладі Каталонії та Андалузії.

Під час написання магістерської роботи були використані такі **методи**:

- **загальнонаукові** – *логічний* (для розкриття й теоретичного осмислення міграційних процесів і потоків на основі їх конкретного вивчення у певній послідовності та взаємних зв'язках), *методи системного підходу та аналізу* (для аналізу обсягів міграції), *індукції та дедукції* (для обґрунтування чинників, що впливають на процес територіальної мобільності населення на регіональному рівні), *діалектичний* (для розгляду міграційних відносин з точки зору варіативності їх регулювання), *систематизації* (для приведення комплексу явищ і процесів у певну систему, елементи якої нерозривно між собою поєднані);
- **спеціальні** – *метод синхронізації* (для виявлення тенденцій у різних сферах життя суспільства через вивчення процесів, які відбуваються

одночасно, але в різних регіонах), *хронологічний* (для виявлення часової послідовності з фіксацією різних змін, що дозволило прослідкувати тенденцію розвитку міграції), *хорографічний* (для опису своєрідних рис місцевості), *системно-структурний* (для розуміння економічних і соціальних явищ у цілісному підході як елементів єдиної складної системи), *картографічний* (для визначення основних географічних напрямків внутрішніх міграцій), *математичні методи* (для отримання стислих і водночас точних кількісних характеристик);

- ***загальностатистичні*** – *спостереження* (переписи населення, спостереження природного та міграційного руху населення шляхом поточної реєстрації та ведення реєстрів і автоматизованих картотек населення), *зведення та групування* (для одержання групових та загальних підсумків, передбачених програмою дослідження, й вивчення населення як складної системи – його статево-вікового, етнічного, соціально-економічного складу тощо), *розрахунки абсолютних та відносних величин, середніх величин, показників інтенсивності* (для аналізу рівня реалізованої територіальної мобільності населення – основою цього є безпосередня реєстрація кожного окремого випадку пересування як у місці вибуття мігрантів, так і в місці їх прибуття. Таким чином визначається число прибулих та вибулих за певний період, склад мігрантів і напрямки міграції. Разом із застосуванням прямого методу обліку міграційних процесів використовуються й непрямі розрахункові методи. Наприклад, за допомогою статистики руху людей можна розрахувати сальдо міграції за певний період у регіонах шляхом вирахування природного приросту із загального приросту населення).

Хронологічні рамки. У зв'язку з фінансово-економічною кризою 2008-2009 рр. іспанська економіка зазнала значного падіння. Це безпосередньо вплинуло як на чисельність вакансій для мігрантів, так і на ринок праці та зайнятості, що й стало початком нового етапу розвитку міграційних процесів у країні. Тому хронологічними межами дослідження визначено 2010-2019 рр., тобто останнє десятиліття.

Джерельною базою дослідження слугували дані Національного інституту статистики Іспанії, статистики варіативності житлового фонду, Інституту статистики Каталонії, Інституту статистики й картографії Андалузії, законодавчі й нормативні акти Іспанії, а також різноманітні вітчизняні й закордонні Інтернет-ресурси.

Статистичні дані, необхідні для дослідження, були отримані з матеріалів Національного інституту статистики Іспанії (Instituto Nacional de Estadística, INE) [57]. Він публікує статті та щорічні збірники, присвячені демографії, економіці, ринку праці, як у цілому на загальнодержавному рівні, так і на рівні регіонів.

Дані статистики варіативності житлового фонду (Estadística de variaciones residenciales, EVR) [50] складаються на основі інформації, що стосується реєстрацій та анулювання у зв'язку зі змінами місця проживання, зареєстрованими в муніципальних реєстрах. З 1996 р. ці адміністративні записи постійно оновлюються, і всі особи, які проживають в Іспанії (іспанці або ж іноземці), повинні бути зареєстровані в них, незалежно від того, чи мають вони роботу або посвідку на проживання.

Інститут статистики Каталонії (Instituto de Estadística de Cataluña, Idescat) [55], створений у грудні 1989 р. (Указом 241/1989 від 11 грудня), є регіональним адміністративним органом, що має адміністративну й фінансову автономію, володіє правосуб'єктністю та повною спроможністю діяти у межах своєї компетенції відповідно до Закону 23/1998 про статистику в Каталонії. Мета Інституту полягає у наданні високоякісної статистичної інформації й координації роботи статистичної системи Каталонії для того, щоб сприяти прийняттю рішень, дослідженням і вдосконаленню державної політики.

Інститут статистики й картографії Андалузії (Instituto de Estadística y Cartografía de Andalucía, IECA) [56] є результатом злиття Інституту статистики й Інституту картографії Андалузії. Широкий спектр соціальної, економічної, демографічної, територіальної, технологічної та екологічної

статистичної інформації спрямований на задоволення інформаційних потреб громадян, дослідників, бізнесу, економічних та соціальних агентів та державних адміністрацій.

Теоретичне значення роботи пов'язане з подальшим розвитком теоретико-методологічних підходів до модернізації регіональної політики.

Практичне значення і практична апробація.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані в дослідженні теоретичні положення та висновки можуть бути використані:

- у науково-дослідницькій сфері: як підґрунтя для подальших наукових досліджень із зазначеної проблематики;
- у навчальному процесі: як допоміжний матеріал для написання навчальних посібників, а також під час розроблення програм, лекційних і семінарських занять з таких курсів: «Міграційні процеси в міжнародних відносинах та політиці європейських країн», «Світові міграційні процеси», «Міграційний чинник у сучасній системі міжнародних відносин», «Соціологія міграції» тощо.
- при розробці перспективних планів розвитку регіонів інших країн і проведенні заходів міграційної політики як на регіональному, так і на загальнодержавному рівні з метою подолання диспропорцій регіонального рівня та створення умов для сталого демографічного й соціально-економічного розвитку.

За темою наукової роботи опубліковано одну статтю обсягом 9 с. (Марискевич А. Внутрішня міграція робочої сили в Королівстві Іспанія. *Країнознавство і міжнародний туризм*: студентські наукові записки, м. Острог, 22 квітня 2020 р. Острог, 2020. С. 24–31.). Основні положення, висновки були представлені на XXV науковій викладацько-студентській конференції «Дні науки» 2020 р. в НаУОА.

Новизна отриманих результатів полягає в поглибленні положень у сфері міграційних процесів в Іспанії на регіональному рівні, пошуків шляху регулювання цього процесу.

Структура магістерської роботи. Робота складається з вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури, додатків. Основний текст роботи викладено на 72-х сторінках машинописного тексту. Список використаних джерел і літератури налічує 71 найменування на 6-х сторінках, 6 додатків розміщено на 6-ти сторінках.

У першому розділі було досліджено соціально-економічні й демографічні передумови внутрішньої міграції в Іспанії через визначення характеристики іспанської економіки, висвітлення регіональних відмінностей соціально-економічного розвитку, розкриття особливостей демографічної ситуації в країні. У другому розділі було розглянуто міграційну ситуацію в Королівстві через дослідження сучасних тенденцій внутрішньої міграції в Іспанії й територіальної мобільності робочої сили в межах країни. У третьому розділі було простежено регулювання міжрегіональної міграції шляхом розвитку регіонів Іспанії. Для цього було описано політику розвитку іспанських регіонів через зниження регіональних диспропорцій та окреслено шляхи регулювання міграційної активності населення. У четвертому розділі було здійснено спробу визначити міграційну привабливість регіонів Іспанії на прикладі порівняльного аналізу природно-географічних умов, економічного становища, рівня життя населення і стану ринку праці Каталонії та Андалузії. У п'ятому розділі досліджено наслідки міжрегіональної міграції в Іспанії через аналіз змін в демографічній ситуації та структурі населення регіонів, визначення впливу міграції на загальнодержавний і регіональні ринки праці, відстеження розвитку регіонів походження й призначення в результаті міграції.

РОЗДІЛ 1. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ Й ДЕМОГРАФІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВНУТРІШНЬОЇ МІГРАЦІЇ В ІСПАНІЇ

1.1. Загальна характеристика іспанської економіки

З входженням Іспанії до складу Європейської економічної спільноти (ЄЕС) у 1986 р. розпочався доволі інтенсивний розвиток економіки країни. Однак, світова фінансово-економічна криза, яка почалася в результаті кризи низькоякісних іпотечних кредитів і банкрутства американського банку Lehman Brothers 15 вересня 2008 р., спровокувала найгіршу з часів Великої депресії рецесію [61] та стала найбільш колосальною і тривалою за весь період іспанського капіталізму. Вона торкнулася фактично кожної галузі економіки країни й призвела до кризи державної заборгованості [61].

Протягом 2008-2011 рр. дефіцит бюджету знаходився на високому рівні, тягар державного боргу став набагато більш відчутним [22]. Для прикладу, у 2010 р. державний борг Іспанії досягнув 60,5 % ВВП країни, а його загальна сума становила 860,7 млн дол. [45]. Це зумовило необхідність згладжування тяжких наслідків економічної кризи й кризи будівельної галузі, чим почав займатися державний сектор. Застосування заходів жорсткої економії призвело до зниження рівня та якості життя населення, його зайнятість різко впала, а безробіття, нерівність у суспільстві й напруженість у державі навпаки зросли [61].

Через негативний вплив вищезгаданих зовнішніх чинників, а також внутрішні структурні дисбаланси іспанського ринку та нерозв'язані питання соціально-економічного характеру відбулося подальше загострення ситуації в Королівстві. Криза похитнула три стовпи розвитку іспанської економіки – будівництво, трудову імміграцію і туризм [35].

Тривалий час масштабне житлове будівництво, в якому були задіяні 13 % економічно активного населення, залишалось рушієм економіки країни [35]. Воно сприяло росту торгівлі, розвитку сфери обслуговування й виробництва. Падіння ж попиту завдало значного удару по ринку

нерухомості. Вплив кризи був добре відчутним і у сфері трудової імміграції – ще одного «стовпа» розвитку економіки Іспанії, – за обсягами якої в докризові роки Королівство обійшло всі держави Європи [35]. Попереднє широке залучення іноземних працівників різко уповільнилося, тому що країна втратила свою міграційну привабливість. Крім того, уряду стало важче гарантувати та забезпечувати соціальну підтримку іммігрантів, які в результаті кризи стали безробітними. Не оминула глобальна рецесія й третього, ключового «стовпа» іспанської економіки – туристичної галузі [35], яка в докризові роки створювала мільйони робочих місць.

Внаслідок кризи Іспанія очолила ряд держав-членів ЄС із найбільшим рівнем безробіття. Для порівняння, якщо у 2007 р. Королівство займало 6 місце серед країн-учасниць ЄС за вищезазначеним показником (рівень безробіття становив 8,2 %), то у 2008 р. воно стало лідером (11,3 % відповідно) (Див. Додаток А).

У 2008 р. темпи зростання ВВП країни склали 1,1 %, а вже у 2009 р. набули негативних значень (- 3,6 %) [15]. Падіння тривало до 2013 р. включно. Тоді ж свого найбільшого значення досягло безробіття (26,1 %) [49]. Винятком став 2010 р., коли темпи зростання ВВП дорівнювали + 0,02 % [15]. А пояснюється це тим, що починаючи з 2010 р., з метою розвитку більшої гнучкості іспанського ринку праці, держава почала реалізовувати так звані далекосяжні структурні реформи.

Для прикладу, певні зміни у трудових відносинах відбулися внаслідок реформи 2010 р. [22]. Трудове законодавство Королівства стало включати процедури, які давали підприємствам змогу пристосовуватися до мінливих умов виробництва, в односторонньому порядку визначаючи робочі години, функції організації тощо і зберігаючи людський капітал. Однак, з часом ситуація змінилася – стан справ почав погіршуватися, оскільки умови, які створили деякі реформи, зокрема дозвіл самотійно приймати рішення, призводили до погіршення умов праці, посилення протиріч і сегментації працівників [22].

Також у зв'язку з погіршенням ситуації після фінансової кризи уряд Іспанії запросив фінансову допомогу у Брюсселя для прискорення реструктуризації банківського сектора й почав інтенсивний процес бюджетної консолідації як витрат, так і доходів. Крім того, щоб зупинити процес скорочення зайнятості та підвищити конкурентоспроможність економіки, ринок праці також був реформований в плані підвищення його внутрішньої гнучкості.

Підйом економіки Іспанії почався знову з 2014 р. – темпи росту ВВП становили вже + 2,6 % [15], причому особливо динамічне зростання було зареєстровано у сфері експорту. Однак, слід підкреслити, що попри відновлення економічного зростання, попереднього рівня розвитку – мова йде про докризові роки – не було досягнуто аж до 2016 р.

У період з 2015 по 2018 р. зростання ВВП у незмінних цінах складало близько 3 % [22], була скоригована велика частина макроекономічних диспропорцій, у тому числі дефіцит за поточними рахунками, показники скорочення робочих місць і дефіцит бюджету. У 2018 р. економіка виросла на 2,5 %, дефіцит бюджету скоротився до 2,7 %, а рівень зайнятості збільшився майже на 3 % [22]. Безробіття, яке з 2013 р. почало знижуватися, у 2019 р. склало 14,1 % (Див. Додаток Б).

У структурі ВВП Іспанії протягом 2008-2016 рр. відбулися значні зміни: зросла частка сфери послуг (з 63 % у 2008 р. до 66,9 % у 2016 р.), дещо зменшилася частка промисловості (з 16,5 % до 16,2 %) та різко скоротилася частка будівництва (з 10,1 % до 5,1 % відповідно) [15]. Слід звернути увагу на те, що до початку рецесії на темпи економічного зростання Королівства досить сильно впливало функціонування будівельної галузі, а під час виходу з кризи одним з основних рушіїв економіки стала сфера послуг.

Негативні наслідки кризи привели до значної зміни тренду в плані розподілу доходів. Іспанія в період 2008-2011 рр. не мала тенденції до зростання нерівності, що спостерігалось в багатьох розвинених країнах. Проте, після 2011 р. через наростаючі кризові явища цей процес торкнувся і

Королівства, яке в підсумку стало країною, де матеріальна нерівність серед населення показала найбільші темпи зростання. У 2017 р. 0,4 % населення обіймали у своїх руках майже половину ВВП Іспанії [7].

Іспанія є лідером серед європейських країн по зростанню ВВП. При цьому, якби не негативний вплив подій у Каталонії, рівень зростання був би вищим. Міністр економіки Іспанії Л. де Гіндос стверджував, що цей дестабілізуючий фактор обійшовся економіці майже в 1 млрд євро [7]. Разом з тим, всупереч «каталонській кризі», кабінет М. Рахоя контролював ситуацію в країні. Його економічна політика зумовила стабільне зростання ВВП, на постійній основі йшло зменшення числа безробітних, експорт країни практично щомісяця встановлював нові історичні рекорди поставок товарів за кордон [7].

Основними рушіями економічного зростання Іспанії у 2017 р. стали: створення нових робочих місць (було створено найбільшу кількість робочих місць, починаючи з 2005 р.), пожвавлення будівельного сектора (2017 р. став найкращим роком з 2008 р., коли було продано понад 500 тис. об'єктів нерухомості, вперше за 6 р. почали зростати продажі новобудов [57]), сприятливі зовнішньоекономічні умови (високі ціни на основні експортні товари Іспанії), а також приплив іноземних інвестицій.

Іспанія розвинена промислово. Тут випускають деталі й механізми для автомобільної техніки, виробничих процесів, верстатів і конвеєрів. Країна має низку брендів зі світовим ім'ям із пошиття одягу, взуття, аксесуарів. Тут процвітає хімічна промисловість, розвивається область біотехнологій.

Незважаючи на певні покращення, на іспанському ринку праці все ще існують серйозні структурні проблеми, такі як високий рівень безробіття серед молоді та людей старших за 50 років, значний відсоток довготривало безробітних, високий рівень тимчасових працівників і низькокваліфікована робоча сила [48]. Розрив між найнижчими та найвищими доходами громадян величезний. Якщо простий різноробочий або прибиральник отримує близько 1000 євро, то зарплата керівника вищої ланки у 25 разів вища [33]. Крім того,

досить невеликі зарплати у більшості населення країни є наслідком того, що вакансій на ринку все одно менше, ніж працездатних громадян. І роботодавці можуть економити на фонді оплати праці, знаючи, що незадоволеному працівнику вони швидко знайдуть заміну.

Попри скорочення числа безробітних в Іспанії (більш ніж на 2 % до рівня в 16,5 %, що є найнижчим показником, починаючи з 3-го кварталу 2007 р. [7]), безробіття продовжує залишатися серйозною проблемою економіки країни. Іспанія посідає друге місце серед країн ЄС за рівнем безробіття [48].

Іншою проблемою Королівства залишається державний зовнішній борг. Згідно з даними Банку Іспанії, він перевищив у грудні 2017 р. 1,1 трлн євро (98,08 % від ВВП), побивши черговий історичний рекорд (на 3,4 % вище, ніж у 2016 р.) [38]. Хоча країна й уклалася в плановий показник ЄС – 98,1 % [7], все ж Іспанія входить в число країн із найбільшим зовнішнім боргом.

У 2019 р. економіка Іспанії стала 4-ою в ЄС [49] і 13-ою у світі [67] за номінальним ВВП (1,24 трлн євро). У відносному вираженні або за паритетом купівельної спроможності вона також є однією з найбільших у світі. Однак, іспанській економіці все ж бракує динамічності.

1.2. Регіональні нерівності соціально-економічного розвитку

Іспанія – країна, яка вражає своєю розмаїтістю. Це можна сказати як про її географічне розташування, природні умови, клімат, так і про особливості регіонів, відмінності між якими залишаються дійсно стійкими з плином часу. До складу Королівства входять 17 автономних співтовариств та 2 ексклави в Африці (Сеута й Мелілья). І кожна адміністративно-територіальна одиниця має свої культурні, економічні й політичні традиції.

Територіальне розмаїття не є винятковою особливістю Іспанії. Ця риса притаманна майже всім державам Європи. Своє значення мають розміри Іспанії, четвертої за площею країни на європейському континенті. Однак

саме в силу історичних причин регіональні відмінності, обумовлені спочатку природно-географічними особливостями, набули політичного, а пізніше й структурного характеру. В результаті економічна диференціація не лише не скорочувалася, а й продовжувала посилюватися, будучи похідною від регіональних відмінностей у темпах розвитку.

З одного боку, перспективи зростання Мадриду з передмістями, Ла-Ріохи й Кантабрії багато в чому розширилися завдяки тому, що вони домоглися для себе статусу автономних співтовариств [28]. З іншого – зазначені зміни адміністративних меж сприяли ще більшій диференціації регіонів. Адже в іншому випадку Мадрид залишився б у складі Кастилії-ла-Манчі, Кантабрія (колишня провінція Сантандер) і Ла-Ріоха (колишня провінція Логроньо) опинилися б у складі Кастилії-і-Леона, і всі три згаданих регіони виступали б полюсами розвитку адміністративних територій, до яких вони раніше належали [28].

Так склалося, що північні регіони Іспанії, де проживає 30 % населення країни, вирізняються вищим ступенем розвитку, ніж південні. Це часто зумовлювало активізацію відцентрових сил, насамперед Каталонії та Країни Басків, які неодноразово демонстрували прагнення відокремитися від Іспанії. Такий розвиток подій не є чимось непередбачуваним, адже майже половину ВВП Королівства забезпечують три регіони – Мадрид, Каталонія та Країна Басків [32].

Сьогодні значні регіональні диспропорції є однією з найбільш гострих та болючих проблем Королівства. Ці дисбаланси стосуються насамперед соціально-економічних показників: рівня ВВП на душу населення, рівня безробіття тощо.

Так, регіони Іспанії умовно можна поділити на чотири групи за рівнем ВВП на душу населення. Станом на 2019 р. найбагатшими автономними співтовариствами країни є Мадрид, а також промислові регіони-лідери – Країна Басків, Наварра й Каталонія, де ВВП на душу населення перевищує 30 тис. євро [57]. До благополучних і динамічних регіонів, де

вищезазначений показник переходить позначку у 25 тис. євро, належать Арагон, Балеарські острови та Ла-Ріоха. Третю групу становлять середньорозвинені й досить динамічні регіони з доходом 20-25 тис. євро на душу населення. Сюди відносимо Кастилію-і-Леон, прибережні регіони Кантабрію, Галісію, Астурію, Валенсію, Мурсію, Канарські острови, Кастилію-Ла-Манчу та Сеуту [57]. Зрештою, нижче позначки у 20 тис. євро залишились менш розвинені автономні співтовариства – Андалузія, Естремадура та ексклав Мелілья [57].

Розглянувши ці показники, бачимо, що ВВП на душу населення в Мадриді (35 876 євро) – найбагатшому регіоні – майже вдвічі перевищує аналогічний показник у найбіднішому автономному співтоваристві – в Естремадурі (19 432 євро) та на 35,7 % вищий за середній показник по Іспанії (26 438 євро) [57]. З-поміж інших регіонів з найвищими показниками ВВП на душу населення – Країна Басків (34 273 євро), Наварра (32 692 євро) та Каталонія (31 110 євро) [57]. На протилежному кінці спектру знаходяться Мелілья (19 073 євро), Естремадура, як зазначалося вище, й Андалузія (19 658 євро) [57]. Очевидно, що розрив у рівнях доходів між бідними й багатими регіонами Іспанії великий.

Асиметрію регіонального розвитку можна прослідкувати й через рівень безробіття. Якщо розглянути автономні співтовариства з найменшим рівнем безробіття станом на грудень 2019 р., а це Наварра (9 %), Країна Басків (9,1 %), Ла-Ріоха (9,9 %), Балеарські о-ви (9,9 %), Арагон (9,9 %), Мадрид (10 %) і Каталонія (10,5 %) [45], та порівняти їх із вищезгаданими регіонами з найбільшим значенням ВВП на душу населення, то можна побачити збіги в цих двох групах (Див. Додаток В). Подібні співпадіння присутні й серед найбідніших регіонів. Так, автономними співтовариствами з найвищим рівнем безробіття є Сеута (27,6 %), Мелілья (26,8 %), Естремадура (23,5 %) й Андалузія (20,8 %) [45]. Безумовно подібні закономірності логічні, проте вони також є додатковим свідченням наявності структурних диспропорцій у рівнях соціально-економічного розвитку регіонів.

Як бачимо, менш розвиненим автономним співтовариствам з низькими доходами так і не вдалося скоротити своє відставання. Вони впроваджують певні прогресивні реформи, однак у деяких сферах зміни практично не відчутні [12]. Рівні розвитку цих автономій, як і до цього, є нижчими за середньодержавний. Крім того, південні регіони сильно відстають від європейських лідерів. Водночас життя в розвинених північних автономіях є подібним до рівня життя в найбільш розвинених регіонах ЄС.

Тому, що розриви між регіонами в рівнях доходів зберігаються, сприяє різна спеціалізація іспанських автономних співтовариств. Первинний сектор економіки (с/г, рибальство і скотарство) найбільш розвинутий у Галісії, Мурсії, Естремадурі, меншою мірою в Кастилії-Ла-Манчі та Андалузії. Щодо вторинного сектору, то на енергетиці й виробництві високо спеціалізуються Наварра, Країна Басків, Каталонія, Ла-Ріоха, Арагон, а у будівельній галузі найбільше зайнятих у Кастилії-Ла-Манчі, Естремадурі й Андалузії. Сфера послуг – або ж третинний сектор – досить поширена в Мадриді, Каталонії, Валенсії та Кантабрії.

Взагалі, рівень спеціалізації 11 із 17 регіонів країни доволі високий [12]. Найбільш диверсифіковану економіку мають Мадрид, Каталонія, Країна Басків, Балеарські і Канарські острови, Валенсія. Мадрид, зокрема, є фінансовим центром, що також займається активним розвитком нових технологій. Каталонія – регіон, у якому розвинені харчова промисловість, біотехнології, інформаційно-комунікативні технології, хімічна й медична галузі, туризм. Країна Басків концентрується на високотехнологічному машинобудуванні, авіації й енергетиці, а також банківській сфері. В Андалузії основними джерелами зростання є туризм і ринок нерухомості, у Галісії – машинобудування, кораблебудування й текстильна промисловість.

Розглянемо також регіональні нерівності, які проявляються на рівні заробітних плат. Найнижчий показник середньої заробітної плати в Іспанії має Естремадура. 3/4 населення отримують у середньому близько 1 177 євро на місяць [33]. На другому місці жителі Андалузії, які теж мають низьку

зарплату – 1 250 євро [33]. Третє місце за цим показником посідає регіон на південному сході Іспанії Мурсія. Тут у середньому в місяць працівникам виплачують 1 287 євро [33]. Канарські острови за розміром середньомісячного заробітку не набагато відрізняються від Мурсії: 69 % робітників тут заробляють всього 1 295 євро [33]. Набагато більше в середньому отримують у Мадриді (1 905 євро), Каталонії (1 675 євро), Арагоні (1 582 євро), Астурії (1 560 євро) і Кантабрії (1 545 євро) [33].

Крім того, посилюється просторова поляризація не лише економічного розвитку, а й людського капіталу та якості життя. Одним із головних плюсів життя в Іспанії вважається відносно низький рівень витрат на проживання в порівнянні з іншими західноєвропейськими країнами. Наприклад, вартість життя в іспанській столиці на 40-50 % нижча, ніж у Нью-Йорку або Лондоні [10].

Якщо говорити про динаміку цін на житло, то після початку економічної кризи відбулося їх зниження, а протягом останніх років навпаки спостерігається зростання [22]. Загалом ситуація по всій території Королівства відрізняється. У великих міських агломераціях і в острівних регіонах ціни вже досягли найвищого рівня. Так, оренда нерухомості у Мадриді в середньому коштує близько 11 євро в місяць за м² та 12 євро в Барселоні [10]. У Севільї й Валенсії ціни коливаються в межах 6-9 євро [10]. При покупці нерухомості в Іспанії середня ціна за м² становить близько 2 тис. євро [10]. найдешевші регіони для проживання в Іспанії – Арагон, Наварра і Кастилія-Ла-Манча. А найдорожчі місця, крім Мадрида й Барселони, зосереджені на Балеарських островах – Менорка, Ібіца і Майорка, де середні ціни на розкішні будинки перевищують 1 млн євро [10].

Отже, економічні нерівності у розвитку окремих регіонів Іспанії є чималими. Крім того, вони є вагомими чинниками, що зумовлюють формування міжрегіональних міграційних потоків, про що мова піде нижче.

1.3. Особливості демографічної ситуації в країні

Фактором, який є передумовою розвитку або скорочення внутрішніх міграційних потоків, є не лише економічний розвиток. Необхідно враховувати також демографічну ситуацію в країні.

Станом на 1 січня 2019 р. в країні нараховувалося 47 млн осіб [71]. За десятиліття цей показник змінювався наступним чином: з 2010 р. по 2013 р. загальна чисельність населення щорічно зростала на 200 тис. осіб (за цей же час кількість іноземців скоротилася на 150 тис. осіб) [22]. Протягом чотирьох наступних років (2013-2016 рр.) загальна чисельність населення зменшилася на 378 тис. осіб [22]. Частково це було пов'язано зі скороченням числа іноземців, обумовленим, з одного боку, натуралізацією іноземних громадян, яких почали відносити до громадян Іспанії, а з іншого – поверненням іноземців у країни походження. Протягом останніх трьох років чисельність населення в Королівстві зростає.

За підсумками 2018 р. найбільше скорочення населення серед автономних співтовариств Іспанії було зафіксовано в Кастилії-і-Леоні (- 10 950 осіб), Естремадурі (- 5 865) й Астурії (- 5 574) [57]. Вони показали зниження населення на 0,5 % [14]. У відносному вираженні найбільший приріст населення зареєстрований на Балеарських островах (+ 1,8 %), у Мадриді (+ 1,3 %) і на Канарських островах (+ 1,2 %) [14].

Одним із демографічних показників є народжуваність. Згідно з даними щорічного звіту Національного інституту статистики Іспанії (INE) 2018 р. у Королівстві було зареєстровано близько 370 тис. народжень [57]. Слід зазначити, що за останнє десятиліття зниження рівня народжуваності в Іспанії набуло властивості стійкої тенденції (лише у 2014 р. одноразово вона була перервана) [23]. Трохи рятують ситуацію мігранти, в сім'ях яких народжуваність вища, ніж у змішаних шлюбних союзах і тим більше серед корінного населення (коли обоє з подружжя – іспанці).

Коефіцієнт народжуваності серед жінок Іспанії у 2018 р. склав 1,25 дитини на одну жінку [23]. Це найнижчий показник з 2002 р. Крім того, це

один з найгірших показників серед країн ЄС, де середній коефіцієнт народжуваності на одну жінку становить 1,6 дитини [23]. Для порівняння, у Франції у 2018 р. цей показник становив 1,87 дитини на одну жінку, у Швеції – 1,85, в Ірландії – 1,81 дитини [23]. При цьому спостерігається наступна тенденція серед жінок Іспанії: жінки, народжені за межами ЄС і які проживають на території Іспанії, мають загальний індекс народжуваності 1,63, що набагато вище, ніж у жінок, які народилися в Іспанії, де цей показник склав 1,19 [23].

У 2018 р. на території Іспанії було зафіксовано 426 тис. випадків смерті [57]. Загальний коефіцієнт смертності в Іспанії при цьому склав 9,1 випадки на 1000 жителів [23]. Таким чином, рівень смертності в Іспанії у 2018 р. перевищив рівень народжуваності на 57 тис. життів. У результаті збільшення кількості смертей і зменшення кількості народжень, природний приріст населення, яке проживало в Іспанії у 2018 р. (тобто різниця між народжуваністю і смертністю) був негативним (- 56,3 тис. осіб) [23]. Ця тенденція намітилася з 2015 р.: тоді цей показник склав (- 1 976 життів) [23]. Для порівняння, у 2010 р. натуральний приріст населення в Іспанії становив 105 тис. осіб [23].

Таким чином, для Іспанії протягом останніх чотирьох років притаманне від'ємне сальдо показників народжуваності й смертності. Це означає, що кількість людей, які померли, перевищує значення народжених осіб. Крім того, з 2010 по 2018 р. природний приріст іспанського населення стрімко зменшувався (104 528 осіб проти (- 54 944) осіб відповідно [57]), за винятком 2016 р. За логікою, мало б відбутися скорочення населення, однак цього не сталося. Така ситуація пояснюється імміграцією іноземців, яка перекриває негативні показники відтворення населення.

Через зниження народжуваності й збільшення смертності люди в Іспанії стають все старішими. Без сумніву, це впливає на готовність цієї категорії населення до переїзду (вона знижується). Згідно з класифікацією ООН, населення рахується старим, якщо відсоток людей старших за 65 р.

складає 7 % і більше. Частка цієї вікової групи в Іспанії у 2019 р. становила 19,4 % [57]. І взагалі вже протягом десяти років цей відсоток постійно зростає. Для прикладу, у 2010 р. він дорівнював 16,8 % [57]. Подібна ситуація свідчить про щорічне старіння іспанського населення.

Крім того, середня тривалість життя у період з 2010 р. по 2018 р. зростає з 82 до 83,2 року [57]. Тривалість життя жінок піднялася з 85 до 85,9 року [57]. Серед чоловіків за визначений період цей показник підвищився на 1,4 року, досягнувши позначки 80,4 року [57].

Станом на 1 січня 2019 р. віковий склад населення Іспанії розподілявся наступним чином: особи віком до 16 р. становили 15,7 % від загального числа населення, віком від 16 до 44 р. – 36,3 %, від 45 до 64 р. – 28,7 %, понад 65 р. – 19,3 % населення країни [23].

Іспанія є п'ятою за чисельністю населення країною в ЄС (після ФРН, Франції, Великобританії та Італії), однак її густота населення (92,9 осіб/км² у 2019 р.) нижча, ніж у більшості країн Західної Європи [23]. Для порівняння, в Нідерландах цей показник становить 404 особи/км², у Бельгії – 341, у Великій Британії – 255, у ФРН – 230, в Італії – 193, у Франції – 118, в Португалії – 116 [23]. Понад 70 % території Іспанії характеризуються відносно малою густиною населення – до 40 осіб/км² [23].

Населення Іспанії розподілено нерівномірно. Гірські райони Піренеїв (Арагон, Наварра), центральні регіони країни в районі плато Месети (Кастилія-і-Леон, Кастилія-Ла-Манча, Естремадура) мають густоту менше, ніж 25 жителів/км² [23]. Відносно висока густина населення зафіксована на Балеарських і Канарських островах, у столичному регіоні, а також у прибережних регіонах східної (Каталонія і Валенсія), південної (Мурсія, Андалузія) і північної Іспанії (Країна Басків, Кантабрія, Астурія, Галісія) [23].

На островах Іспанії рівень густоти населення значно вищий, ніж у середньому по країні. Найбільш густонаселеним іспанським островом є о. Гран Канарія (Канарські острови), де густина населення досягає

547,58 осіб/км² [23]. Також високий рівень густоти населення відзначений на островах Ібіца (Балеарські острови) – 437,45 осіб/км², Мальорка (Балеарські острови) – 246,27 осіб/км², Лансароте (Канарські острови) – 236,84 осіб/км², Форментера (Балеарські острови) – 167 осіб/км², Менорка (Балеарські острови) – 141,97 осіб/км² [23]. Лише на трьох островах з Канарського архіпелагу густота населення нижча, ніж у середньому в Іспанії: Фуертевентура – 64,43, Гомера – 56,04, Ієрро – 39,73 осіб/км² [23].

Розглянемо також співвідношення чисельності міського й сільського населення країни. За період вибірки воно змінилося лише трохи (рівень урбанізації збільшився на 2 %) й у 2019 р. виглядало так – 80:20 відповідно [57]. Це свідчить про постійний рух населення з периферії до міст у пошуках робочих місць та кращих умов життя (особливо молодого покоління).

Отже, проведений аналіз демографічної ситуації у період 2010-2019 рр. дав змогу зробити деякі висновки: останніми роками показники смертності в Іспанії перевищують показники народжуваності; міське населення в 4 рази перевищує сільське (внаслідок міграції, а не природного приросту); спостерігається поступове старіння іспанців. Таким чином, демографічна ситуація в країні зумовлює міграційні рухи населення в країні.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.

Попри відновлення зростання іспанської економіки (ВВП країни почало стабільно рости) завдяки створенню нових робочих місць, пожвавленню будівельного сектора, більш сприятливі для розвитку зовнішньоекономічні умови, що склалися протягом останніх років (експорт Іспанії практично щомісяця встановлював нові історичні рекорди поставок товарів за кордон), та приплив іноземних інвестицій, у Королівстві, як і раніше, продовжують існувати проблеми на ринку праці та певні макроекономічні дисбаланси, а саме високий рівень безробіття, великий державний борг, тощо. Це прямі наслідки, серед іншого, світової фінансово-економічної кризи 2008 р., яка свого часу похитнула три стовпи розвитку іспанської економіки – будівництво, трудову імміграцію і туризм, призвела до матеріальної диференціації населення, а також посилення диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів Королівства.

Іспанія – країна яскраво виражених регіональних економічних та соціальних контрастів, «багатих» і «бідних» регіонів, відмінності між якими залишаються дійсно стійкими з плином часу. Ці ж дисбаланси є однією з найбільш гострих та болючих проблем Королівства. Північні автономні співтовариства Іспанії, де проживає близько третини населення, вирізняються вищим ступенем розвитку, ніж південні, що часто породжувало активізацію відцентрових сил, насамперед Каталонії та Країни Басків, які неодноразово демонстрували прагнення відокремитися.

За показниками ВВП на душу населення три провідні в економічному плані автономні співтовариства (Мадрид, Каталонія, Країна Басків), як і невелика Наварра, майже вдвічі випереджають найменш розвинені аграрні регіони з низькими доходами – Естремадуру й Андалузю, які попри введення деяких реформ так і не змогли скоротити своє відставання. Ці автономні співтовариства особливо сильно страждають від ключової соціальної проблеми країни – безробіття, яке тут більш, ніж у 1,5 рази вище за середньоіспанський показник.

Регіональні відмінності у рівнях розвитку та якості життя населення, соціальна нестабільність і потреба в економічно активному населенні, а також загальна демографічна картина в державі (переважання смертності над народжуваністю, міських жителів над сільськими, поступове старіння іспанців, нерівномірне розселення населення) – все це породжує міграційні рухи населення в Іспанії.

РОЗДІЛ 2. МІГРАЦІЙНА СИТУАЦІЯ В КОРОЛІВСТВІ

2.1. Сучасні тенденції внутрішньої міграції в Іспанії

Як зазначалося в попередньому розділі, в Іспанії зберігаються територіальні диспропорції в доходах на душу населення та рівні безробіття. Без сумніву, це зароджує у населення думки про міграцію. Крім того, через різні кліматичні умови деякі регіони є кращими для життя, ніж інші. Це призводить до того, що більш благополучні для проживання й економічного розвитку регіони є перенаселеними, як, наприклад, Каталонія (де мешкає 7,6 з 47 млн населення Іспанії) та Мадрид (6,6 млн осіб відповідно) [45]. Густота населення в Каталонії (237 осіб/км² [45]) у 2,5 рази перевищує середній показник по країні, який становить 94 особи/км² [71]. Ще більш вражаючим є це значення в Мадриді (833 особи/км²) (Див. Додаток Д).

Міграційні процеси – один із головних факторів впливу на розподіл населення між окремими регіонами. Відповідно до міжнародних стандартів, внутрішня міграція в Іспанії характеризується як низька [39]. Однак, з 1982 р. спостерігається тенденція до її зростання [52]. Згідно з даними статистики варіативності житлового фонду (EVR), у період з 2010 по 2019 р. щорічно в середньому було зафіксовано близько 1,5-1,7 млн змін місця проживання [50]. Ці міграційні рухи відрізняються своєю інтенсивністю, спрямованістю й тривалістю. Їх ми й будемо розглядати далі.

Головним кількісним показником для оцінки міграційної ситуації виступає сальдо міграції. Вирахувавши цей показник за 2019 р., можна зазначити, що нетто-міграція була від'ємною у 8 регіонах та 2 ексклавах Іспанії. Автономним співтовариством із найвищим негативним річним показником стала Андалузія (- 4 202 особи) [57]. Негативні міграційні баланси населення продемонстрували також Кастилія-і-Леон (- 3 446 осіб), Естремадура (- 3 045 осіб) та Каталонія (- 2 455 осіб) [57]. Те ж саме стосується Мурсії (- 1 229 осіб), Мелільї (- 1 078) і Сеути (- 1 019 осіб), а також Астурії (- 563 особи), Галісії (- 110 осіб) та Канарських островів (- 75

осіб), хоча в останніх трьох випадках негативний міграційний приріст був не настільки значним [57]. Насправді до 2019 р. нетто-міграція на Канарських островах була додатною (за винятком трьох років: 2010, 2011 і 2015). Крім того, сальдо міграції у Каталонії протягом двох останніх років набуло від'ємних значень, хоча з 2014 р. по 2017 р. ситуація була абсолютно протилежною [57].

Що ж до регіонів, які вирізняються позитивною динамікою внутрішньої міграції (сальдо міграції є позитивним), то це Кантабрія (408 осіб), Наварра (808 осіб), Країна Басків (847 осіб), Ла-Ріоха (1 196 осіб), Арагон (1 216 осіб), Мадрид (1 423 особи), Кастилія-Ла-Манча (1 879 осіб), Балеарські острови (3 845 осіб) та Валенсія (5600 осіб) [57]. Серед іншого, Кантабрія й Валенсія фіксують додаткову нетто-міграцію лише останні чотири роки, Арагон та Ла-Ріоха – три, а Кастилія-Ла-Манча – два [57]. Серед регіонів, у яких цей показник практично весь час за період вибірки позитивний, бачимо Наварру, Країну Басків, Мадрид і Балеарські острови, тобто автономні співтовариства з динамічним розвитком.

Такий територіальний розподіл населення і його переміщення пов'язані з високою привабливістю столичного регіону й ростом позитивного іміджу прибережної зони. З 17 автономних співтовариств Іспанії 6 є однопровінційними, і Мадрид, будучи одним із них, є містом з найбільшою кількістю внутрішніх міграційних переміщень очевидно через можливості працевлаштування та самореалізації. Третина осіб, які прибувають до столиці, походять з Кастилії-Ла-Манчі й Кастилії-і-Леона [53]. Естремадура, Галісія, Астурія, Кантабрія, Андалузія, Валенсія, Канарські острови та Каталонія також мають помітні квоти мігрантів, що прямують до Мадриду, але без великих втрат в останніх трьох випадках [53].

Однак далеко не всі орієнтовані на переїзд до Мадрида. Висока концентрація в прибережній зоні економічної діяльності й матеріальних благ, а також сонячний, сприятливий клімат роблять позитивний вплив на динаміку зростання населення і в цій місцевості.

Міграція завжди була помітна як важлива складова в розвитку населення Каталонії. Регіон є другим центром прийому мігрантів, які в основному прибувають з Андалузії, Валенсії й, меншою мірою, Балеарських островів, Мадрида й Арагона [53]. Каталонія має певний профіцит відносно Андалузії та Валенсії, але баланс між емігрантами та іммігрантами залишається стабільним щодо інших трьох автономних співтовариств [53].

Балеарські острови також мають значний чистий баланс і в основному поповнюються населенням з середземноморських регіонів з помітною міграційною ротацією, обумовленою сезонним характером туризму [53]. Інші міжрегіональні потоки не дуже значні кількісно, і відтік більш-менш компенсується припливом з інших частин Іспанії.

Попри різницю у рівнях розвитку, сильні зв'язки існують між регіонами-сусідами. Населення переміщується як із менш розвинених регіонів у більш розвинені, так і навпаки.

Тепер спробуємо охарактеризувати населення, яке здійснило внутрішні міграційні рухи в Іспанії у період з 2010 по 2019 р. Для цього оберемо наступні змінні: стать і вік.

Що стосується інтенсивності міграції залежно від статі, то в загальнонаціональному масштабі немає великих відмінностей між чоловіками й жінками. Гендерний розподіл мігрантів станом на 2019 р. виглядає таким чином: чоловіки – 50,4 % та жінки – 49,6 % [57]. Крім того, роком, коли жіноча частка в міграційних рухах досягла свого найвищого значення був 2017 р. (49,9 %) (Див. Додаток Ж). Тобто бачимо, чоловіки та жінки здійснюють внутрішні міграційні рухи практично в рівних частках. З урахуванням того, що в структурі іспанського населення переважають жінки (їх частка становить 51 % населення Іспанії протягом всього досліджуваного періоду [57]), в результаті рівень міграції жінок трохи нижчий, ніж чоловіків.

Якщо ж брати до уваги вік мігрантів, то можна виділити три основні групи. Перша включає осіб, молодших за 15 років. Їх частка за досліджуваний період коливається в межах 15-17 % (Див. Додаток З).

Більшість мігрантів входять до другої групи, яка охоплює населення віком від 16 до 64 років – 74-77 % відповідно. До третьої групи відносимо осіб старших за 65 років. Їх частка від загальної чисельності мігрантів становить 6-9 % [57].

Таким чином, провівши аналіз міграційної ситуації в Іспанії, можна стверджувати, що на розселення та міграційну активність населення сучасної Іспанії впливають урбанізація, а також активний розвиток столичного і прибережних регіонів; рівень міграції чоловіків трохи вищий, ніж жінок; переважна більшість мігрантів – це населення раннього, основного та зрілого працездатного віку.

2.2. Територіальна мобільність робочої сили в межах країни

Необхідною передумовою ефективного використання трудового потенціалу, запобігання й подолання структурного та регіонального безробіття, зростання економіки є територіальна мобільність робочої сили в межах країни. Отримані на основі різноманітних обстежень оцінки міграційних процесів засвідчують, що найбільш масовим та визначальним для державної економіки є на сьогодні трудовий міграційний потік. Він своєю чергою залежить від ринку праці. Якщо останній є гнучким, відбувається швидкий обіг безробітних осіб, а також існує тенденція до переїзду в регіони з нижчим рівнем безробіття, що знижує загальний рівень безробіття в країні [51]. Це доводить, що міграція населення є важливим елементом функціонування ринку праці. Між ними існує двосторонній зв'язок: регіональні ринки праці визначають напрями міграції, а переміщення людей впливають на їхній стан.

Станом на четвертий квартал 2018 р. загальна чисельність економічно активного населення в Іспанії становила 22,9 млн осіб, а рівень зайнятості населення – 58,61 % [22]. Рівень безробіття у 2018 р. дорівнював 14,45 %, і в десяти автономних співтовариствах він сягав нижче 15 % [22]. Рівень зайнятості як чоловіків, так і жінок скорочувався протягом останніх п'яти

років і в четвертому кварталі 2018 р. досягнув відповідно 64,45 % і 59,08 % [22]. Водночас рівень зайнятості іноземних громадян становив 71,55 % [22].

Рівень освіти в Іспанії є одним із найвищих у світі, проте структура ринку праці не передбачає працевлаштування фахівців без досвіду роботи. Саме тому одна з найсерйозніших проблем іспанського ринку праці – велика кількість безробітних, які не можуть знайти роботу протягом довгого часу. До числа тих, хто страждає від довгострокового безробіття (понад 2 р.), належать близько 1 млн жителів Іспанії. Проте протягом останніх років цей показник скоротився на 20 % [18].

Беручи до уваги тенденції розвитку ринку праці в Королівстві та враховуючи добровільність людей переселятись всередині держави, в ролі основного тригера міграції на перший план висувається економічна ефективність. Ситуація на ринку праці спонукає людей шукати роботу в місцях, де заробітна плата є вищою. У розвинених країнах, як Королівство Іспанія, люди переміщуються з одного місця на інше саме через різницю в рівні життя і регіональні відмінності ситуації на ринку праці. Однак, темпи створення та ліквідації робочих місць є значно нижчими, ніж у сусідніх країнах.

Участь населення різних регіонів у трудовій міграції та їх географічна спрямованість відрізняється. Згідно з даними Національного інституту статистики Іспанії (INE) про мобільність робочої сили, найбільш привабливими для працевлаштування регіонами Королівства у 2015 р. були Мадрид і Каталонія [57]. В Мадрид прибуло 37,4 тис. осіб з інших автономій, а число осіб, які працевлаштувалися в Каталонії, склало 10 тис. [57]. Створення в Каталонії великої кількості робочих місць у сфері послуг змогло задовольнити більшість новоприбулих. На третьому місці опинилася Валенсія (9,6 тис. осіб), а четверте зайняла Андалузія (9 тис. осіб), хоча тут мав місце відтік працездатного населення: 11,5 тис. і 12,9 тис. осіб відповідно [20]. Всього у 2015 р. на роботу в іншу автономію переїхали 116,4 тис. фахівців, що становить 2,6 % від загального числа офіційно

працевлаштованих жителів країни [20]. Дані Національного інституту статистики Іспанії (INE) свідчать про збільшення трудової міграції в країні з 2014 р., тоді як під час кризи вона постійно знижувалася аж до 2013 р. [57].

Що стосується переїздів безробітних з місця на місце, то у 2015 р. число таких переселенців склало 3,7 % проти 4,1 % у 2014 р. [57]. Проте у першому кварталі 2018 р. місце проживання змінили вже 4,3 % безробітних іспанців (163 тис. осіб), що на 0,3 % вище в порівнянні з аналогічним періодом 2017 р. [57]. Найчастіше переїжджають молоді люди, причому як безробітні, так і працевлаштовані. За 2018 р. переїзд здійснили 6 % безробітних у віці від 16 до 34 р., в той час, як у віковій категорії старше 55 р. цей показник становив 1,6 % [5].

Введення допомоги по безробіттю призвело до зміни міграційних звичок в Іспанії. Зокрема, спеціальні угоди, такі як допомога з боку держави в отриманні робочих місць у галузі с/г для тих людей, які готові переїхати в Андалузю чи Естремадуру з метою працевлаштування, сприяють новому розвитку внутрішньої міграції. Крім того, багато компаній укладають з працівниками контракти, які передбачають релокацію. Такі контракти найчастіше зустрічаються в сільському господарстві, сфері будівництва, послуг і промисловості.

У 2019 р. регіонами-лідерами у сфері зайнятості були автономні співтовариства, де рівень безробіття не перевищував 10 % від загальної кількості економічно активного населення. А це, як ми вже з'ясували, Наварра, Країна Басків, Ла-Ріоха, Балеарські острови, Арагон. На протилежному кінці списку знаходяться Андалузія, Естремадура, Сеута і Мелілья зі ставкою безробіття вище 20 % [57].

Відбувається міграція людей із вищою освітою з одних регіонів і концентрація кваліфікованого людського капіталу в інших. Відтік населення з регіонів традиційної еміграції характеризується досить інтенсивним масовим виїздом випускників університетів, в той час, як особи, що прибувають, мають нижчий освітній рівень.

Мадрид розглядається як головний центр талантів, що прибувають з інших частин Іспанії, з помітними процесами накопичення кваліфікованого людського капіталу і динамікою виштовхування, які зачіпають людей з нижчих соціальних та освітніх верств, чії потоки в основному йдуть у провінції Гвадалахара й Толедо. Барселона також позиціонується як чисте джерело кваліфікованого людського капіталу з інших регіонів Іспанії, хоча вона ще не перебуває на рівні Мадриду. Балеарські острови демонструють позитивний міграційний баланс, але освітній профіль іммігрантів нижчий, оскільки туристичний сектор на островах має високий попит на низькокваліфіковану робочу силу.

Якщо порівняти освітній профіль емігруючого населення з профілем осіб, які прибувають з інших автономних співтовариств, то можна побачити, що перша група має набагато вищу кваліфікацію, ніж друга. Крім того, трудові мігранти у віці від 25 до 39 рр. мають вищий рівень освіти у порівнянні зі своїми однолітками, що залишаються в регіонах свого народження. Це означає, що не тільки більш кваліфіковані люди виїжджають, але й молоді люди, які приїжджають з інших регіонів, мають нижчий освітній рівень, ніж ті, хто їде.

Для прикладу, у Кастилії-і-Леон лише 36,7 % людей, що народилися в інших автономних співтовариствах і проживають в регіоні, мають вищу освіту в порівнянні з 53,8 % місцевих жителів, які емігрували в інші частини Іспанії [53]. У Кастилії-Ла-Манчі процентне співвідношення становить 45,6 і 24,3 відповідно [53]. Лише в Мадриді та Каталонії, крім Мурсії, іммігранти мають вищий рівень освіти, ніж емігранти. У Мадриді 64,9 % молодих людей, які приїжджають з інших регіонів, мають вищу освіту в порівнянні з 30,1 % групи емігрантів [53]. Таким чином, Мадрид позиціонується як провідний імпортер талантів з інших частин Іспанії, в той час, як він також змушує людей без університетської освіти переїжджати в місця, де жити дешевше.

Отже, внутрішня трудова міграція в Іспанії пояснюється відсутністю в деяких людей можливостей працевлаштування відповідно до свого освітнього рівня, а також раціональним бажанням індивідів отримати більш високу віддачу за свої здібності, які краще винагороджуються в іншому місці. Для ринку праці Іспанії на сучасному етапі розвитку характерними особливостями залишаються: низький рівень заробітної плати в державному секторі економіки, високий рівень безробіття, особливо прихованого, низька ефективність державної політики щодо підтримки самозайнятості та малого підприємництва, а також природно-економічні, та інші чинники, котрі не дозволяють повним обсягом створювати сприятливі умови щодо залучення інвестицій для працевлаштування в праценадлишкових регіонах.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.

Попереднє вивчення стану економіки та ринку праці Іспанії, а також поточне дослідження внутрішніх переміщень іспанського населення впродовж 2010-2019 рр. дало змогу виявити загальні тенденції та особливості територіальної мобільності населення в межах країни. Бачимо, що міграційні рухи жителів Королівства різняться своєю спрямованістю й інтенсивністю. Переважна більшість мігрантів зацікавлені в переїзді до столиці або ж регіонів прибережної зони. Також попри відмінності у рівнях розвитку регіонів-сусідів, населення переміщується як із менш розвинених регіонів у більш розвинені, так і навпаки. Інші ж міжрегіональні потоки не дуже значні кількісно, і відтік певною мірою компенсується припливом з інших частин Іспанії.

Щодо інтенсивності міграції, то залежно від статі в загальнонаціональному масштабі немає великих відмінностей між чоловіками й жінками (обидві групи переміщуються в межах Іспанії приблизно однаково). Однак, беручи до уваги той факт, що в структурі іспанського населення переважають жінки, в результаті рівень міграції жінок є трохи нижчим, ніж чоловіків.

Що стосується вікової категорії внутрішніх мігрантів, то більшість із них охоплює населення раннього, основного та зрілого працездатного віку. Це пояснює те, що найбільш масовим та визначальним для країни є на сьогодні трудовий міграційний потік.

Участь населення різних регіонів у трудовій міграції та їх географічна спрямованість відрізняється. Регіональні ринки праці визначають напрями міграції, а переміщення людей впливають на їхній стан. Відбувається міграція людей із вищою освітою з одних регіонів і концентрація кваліфікованого людського капіталу в інших.

Основним центром талантів, куди прибувають люди з інших автономних співтовариств, є Мадрид. Каталонія також розглядається як чисте джерело кваліфікованого людського капіталу з решти Іспанії, хоча вона

ще не дотягує до рівня Мадриду. Позитивний міграційний баланс бачимо і в Балеарських островів, але освітній профіль мігрантів, які сюди приїзять, є нижчим, тому що туристичний сектор на островах має високий попит на низькокваліфіковану робочу силу.

Крім того, привабливими з точки зору працевлаштування регіонами Королівства є також Наварра, Країна Басків, Ла-Ріоха, Арагон, до яких прямує значна кількість внутрішніх мігрантів з інших іспанських регіонів.

РОЗДІЛ 3. РЕГУЛЮВАННЯ МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ ШЛЯХОМ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ ІСПАНІЇ

3.1. Політика розвитку іспанських регіонів через зниження регіональних диспропорцій

Регулювання соціально-економічного розвитку регіонів Іспанії є життєво важливою, системною проблемою Королівства. В країні, де значення територіально-просторової ідентичності історично є сильнішим за громадянську, а також існують сильні відцентрові тенденції, сформувалося розуміння необхідності такого регулювання для збалансованого розвитку всієї національної території [28].

Центральний уряд працює над втіленням цілеспрямованої регіональної політики. Втім, підтримка єдиного стандарту надання соціальних послуг і рівня доходів населення Іспанії неможлива без проведення стимулюючої й дотаційної політики центральних органів влади в південних регіонах країни [32]. Такі заходи своєю чергою зустрічають серйозний опір з боку розвинених північних регіонів, які не згодні з нав'язаною їм роллю регіонів-донорів та відповідають на спроби перерозподілу податкових повноважень на користь центрального бюджету розвитком сепаратистських настроїв.

Для прикладу, суперечності у відносинах між Каталонією та іспанським урядом власне й виникали через переконаність у тому, що економічна політика центру загрожує стабільності, росту і розвитку Каталонії. Мадрид несправедливо розподіляв податки на користь інших менш продуктивних автономних співтовариств Королівства, а також проводив політику щодо регіону, в якій останній не вбачав потреби.

Регіональна політика в Іспанії слабо структурована в інституційному плані. В країні відсутнє спеціальне міністерство, відповідальне за соціально-економічний розвиток регіонів. Міністерство територіальної політики Іспанії, у компетенцію якого входили питання взаємин з регіонами, було скасовано у 2011 р. в рамках проголошеного Народною партією курсу на режим жорсткої

економії [29]. Оскільки Народна партія виступає за збереження в територіальній організації країни елементів унітарної держави, участь автономних співтовариств у проведенні державної політики управління регіонами організовано погано. Також в Іспанії немає спеціальних нормативно-правових актів центральної влади, що забезпечують підтримку соціально-економічного розвитку окремих регіонів. Це пояснюється й особливостями держави автономій, і специфікою економічного управління в ЄС.

Ключовим у розробці й реалізації планів поточної та інвестиційної підтримки регіонів є міністерство фінансів і державної адміністрації. Міністерство економічного розвитку, відповідальне за зведення об'єктів транспортної інфраструктури й управління нею, планування і розподіл інвестицій для неї, покликане сприяти територіальному згуртуванню країни. Особливу увагу держава приділяє будівництву швидкісних шосе, а також швидкісних залізниць, що дозволяє, серед іншого, стримати гіпертрофоване зростання Мадриду й окремих столиць автономних співтовариств і провінцій [28]. Завдання регіонального розвитку стоять на порядку денному міністерства промисловості, енергетики й туризму, яке розробляє і здійснює національну стратегію державної підтримки малого та середнього бізнесу (малі й середні підприємства становлять в Іспанії переважну більшість – понад 99 %), а також державну політику у сфері туризму [28]. Свій внесок робить і міністерство економіки та конкурентоспроможності, в тому числі у сфері інноваційної та науково-технічної політики.

Для подолання та пом'якшення наслідків регіональної нерівності застосовують три групи інструментів [19]:

- адміністративно-правові – закони, укази, постанови органів державної влади, державні плани;
- економічні – важелі, які здатні впливати на економічний стан господарюючих суб'єктів;

- інструменти соціальної політики – соціальні стандарти, бюджети для планування підтримки малозабезпечених верств населення, соціальні гарантії та соціальні програми.

Крім того, можна виділити три рівні інструментів для Іспанії: перші – використовуються виключно національним урядом, другі – залишаються у віданні автономних співтовариств і треті – є частиною системи політики згуртування ЄС [19].

З 1986 р. Іспанія є повноправним членом ЄС, що накладає на країну певні зобов'язання і дає їй деякі додаткові можливості. Національна регіональна політика Іспанії розвивається в міру зближення з ЄС. Великим є вплив інтеграції на внутрішнє життя країни. Національний уряд, як і влада ЄС вживають різних заходів з досягнення рівноваги між автономіями. ЄС, наприклад, виділяє фінанси для стимулювання приватно-державного партнерства, спрямованого на підвищення здатності відсталих регіонів Іспанії до саморозвитку [32]. При цьому іспанський уряд зміг створити за цей час ефективні механізми мобілізації внутрішніх ресурсів і їх раціонального використання, що позитивно позначилося на процесі конвергенції регіонів країни.

Одним із поширених адміністративно-правових інструментів є виділення регіонів за рівнем їх розвитку й визначення напрямків та обсягу допомоги цим автономним співтовариствам. В Іспанії виділяють депресивні регіони, яким віддається пріоритет у фінансуванні. Особлива класифікація визначена в рамках Політики згуртування ЄС, де до найменш розвинутих регіонів належить Естремадура, а до регіонів з перехідною економікою – Андалузія, Канарські о-ви, Кастилія-Ла-Манча, Мелілья і Мурсія [19]. Підставою віднесення регіонів до групи найменш розвинених є рівень ВВП на душу населення нижче 75 % від середнього показника по ЄС-27, а до регіонів з перехідною економікою – рівень ВВП на душу населення від 75 % до 90 % від середнього показника по ЄС [19].

Інструментами для вдосконалення відносин між центральною і регіональною владою в Іспанії виступають спеціалізовані органи співробітництва – Конференція президентів (Conferencia de Presidentes) [42] і Секторальні конференції (Conferencias sectorales) [43]. Перша складається з Голови уряду, який очолює її, а також голів сімнадцяти автономних співтовариств і двох автономних міст. Конференція президентів спрямована на розвиток співпраці та обміну інформацією, аналізу поточних проблем і викликів регіонального, національного й наднаціонального рівнів [42]. Слід зазначити, що документи, прийняті в ході конференції, є обов'язковими для виконання.

Секторальні конференції є органами багатостороннього співробітництва, пов'язаними з конкретним сектором громадської діяльності. До їх складу входять глава компетентного міністерського департаменту і всі радники автономних урядів, що відповідають за одну й ту ж область [43]. Це органи, створені для добровільного узгодження дій щодо вдосконалення повноважень, якими наділена кожна державна адміністрація. Вони можуть виконувати консультативні, директивні або координаційні функції, спрямовані на досягнення домовленостей з загальних питань, з метою розв'язання реальних проблем громадян.

В Іспанії використовуються програмний і проєктний підходи в політиці зменшення нерівності [19]. Розробляються національні програми, оскільки стратегії визначаються на рівні ЄС. Наднаціональний елемент у вигляді політики згуртування ЄС – важливий інструмент для Іспанії, що встановлює пріоритетні галузі розвитку і виділяє на це субсидії.

Щорічно національний уряд у рамках діючої стратегії соціально-економічного розвитку ЄС і на підставі рекомендацій Європейської комісії розробляє Національну програму реформ. У цій загальній програмі регіонального розвитку країни присутні конкретні плани й позначені заходи центру і регіонів щодо їх виконання. Так, «Національна програма реформ-2019» [63] концентрується на трьох основних векторах: забезпечення

бюджетно-фінансової стабільності, сприяння соціальній згуртованості та боротьбі з нерівністю, а також стимулювання продуктивності праці й потенційного зростання економіки.

Вищезазначений документ узгоджується з реформами, передбаченими в Порядку денному ООН у сфері сталого розвитку до 2030 р. [27] з метою сприяння освіті, зростання якісної зайнятості, інновацій, охорони здоров'я і соціального забезпечення, гендерної рівності, а також стійкості моделей виробництва та споживання. Ці питання позначені також в рекомендаціях Європейської комісії, які настійливо закликали Іспанію «розглянути питання про майбутні реформи, спрямовані на підвищення стійкості іспанської економіки та зміцнення зростання продуктивності праці» [44].

Важливим економічним інструментом є розподілення бюджетних коштів з центру в регіони. Бюджет на 2019 р. показує зростання інвестицій держави в автономні співтовариства більш ніж на 20 % у порівнянні з минулим роком [19]. Однак, попри загальне збільшення бюджетних асигнувань, є регіони, які отримують більше вигод, ніж інші, і ті регіони, де сума отриманих коштів значно зменшена в порівнянні з 2018 р. [19].

Так, Каталонія отримала від держави найбільше грошей, в цілому 2,2 млрд євро (18,5 % від загального обсягу) [19]. З іншого боку, інвестиції в Мадрид збільшилися лише на 0,1 % в порівнянні з минулим роком [19]. Андалузія є другим регіоном (після Каталонії), який отримує найбільше коштів (з точки зору інвестицій) від держави – 2,1 млрд євро, а Валенсія – третім [19]. Однак, попри загальне зростання, державні інвестиції вирости не в усіх регіонах країни. Зокрема, в Ла-Ріосі ця сума скоротилася найбільше – на 39,1 % [19]. Аналогічним чином у Сеуті цей розмір скоротився на 23,7 % і Галісії – на 19,2 % [19].

Ще одним економічним інструментом є виділення особливих економічних зон із преференційним режимом ведення економічної діяльності та додатковим фінансуванням. В Іспанії вони створені на базі Регіональної системи економічних ініціатив, що функціонує відповідно до Закону 50/1985

(Про регіональні стимули для подолання економічних диспропорцій) [59]. В рамках даної системи на території країни диференціюється три типи зон: зони економічного сприяння; зони промислового спаду і так звані спеціальні зони [19].

Економічні інструменти для пом'якшення нерівності в Іспанії використовують в основному автономні співтовариства. Однак центральний уряд пропонує загальні рамки для фінансування регіонального розвитку в контексті Угоди про асоціацію Іспанія – ЄС. Іспанський уряд використовує додаткові інструменти, зокрема, Міжтериторіальний компенсаційний фонд і Програму регіональних економічних ініціатив, які являють собою заходи з фінансування проєктів у менш розвинених регіонах [19]. Регіони володіють виключною компетенцією в питаннях розвитку сільської місцевості, ці програми здійснюються відповідно до правил ЄС і дотацій з європейських фондів.

Соціальна політика Іспанії спрямована на розв'язання найгострішої проблеми країни – безробіття. Що стосується області зміцнення соціального захисту на ринку праці, то в Іспанії інструментом соціальної політики є розвиток мережі регіональних бюро з працевлаштування громадян, запуск програм переорієнтації та перетворення тимчасових трудових контрактів на постійні, а також субсидії роботодавцям при наймі тривало безробітних [19].

Зменшення соціальної нерівності між регіонами є важливим завданням, оскільки це перш за все стимулює зростання людського капіталу. Для Іспанії пріоритетами повинні бути державні інвестиції в людський капітал і підтримка вразливих груп населення.

Отже, одним із найактуальніших питань формування потенціалу сталого розвитку є подолання нерівномірностей соціально-економічного розвитку регіонів Королівства. В основі іспанської політики управління регіональним розвитком знаходиться широкий арсенал інструментів політики зниження диспропорцій (під час вибору яких потрібно орієнтуватися на результати моніторингу життєво важливих потреб жителів регіонів, а не

лише на показники економічного зростання регіону), а також взаємодія різних рівнів влади по лінії центр-регіон, налагодження міжрегіональних зв'язків й інші джерела розв'язання регіональних проблем у країні, зокрема, кошти фондів регіонального розвитку ЄС. Водночас через цілий ряд об'єктивних та суб'єктивних причин Іспанія поки що так і не змогла повністю подолати нерівності, які існують між регіонами, й напрацювати формат фінансово-економічних відносин між центром і регіонами, які однаково задовольняли б усіх ключових зацікавлених акторів.

3.2. Шляхи регулювання міграційної активності населення

Несприятлива демографічна ситуація в деяких регіонах, старіння населення, зростання тривалості життя, і як наслідок збільшення витрат на пенсії, що негативно впливає на іспанський бюджет, – все це буде стимулювати залучення мігрантів, а отже, виникає потреба в регулюванні їхньої міграційної активності. Однак, останнє передбачає не боротьбу з самою міграцією, а впровадження її правильного менеджменту.

Питання внутрішньої міграції лише побіжно згадується в офіційних документах щодо міграційної політики та регіонального розвитку Королівства Іспанія. В них визнається зв'язок міграції з диспропорціями у розвитку регіонів та можлива роль у їх послабленні. Позитивний ефект у сфері внутрішньої міграції очікується в результаті більш рівномірного розміщення населення на території країни, що означає, по суті, уповільнення його концентрації у великих містах, зменшення відпливу населення з сільської місцевості тощо.

Реальна оцінка наслідків міграційних рухів має сприяти досягненню адекватності структури міграційних потоків потребам економіки й суспільства, розробці відповідних соціально-правових заходів, які запобігатимуть негативному впливу міграції на економічний розвиток [3].

Для регулювання внутрішньої міграції засобами соціально-економічної регіональної політики слід визначити доцільність розробки

загальнодержавної та регіональних програм формування «точок зростання», які б включали заходи зі стимулювання прибуття працівників, потребу в яких відчувають відповідні території [21]; розглянути можливість застосування в «точках зростання» особливих параметрів податкової, кредитної, інвестиційної політики, надання субсидій на започаткування чи переніс виробництва; встановити доцільність запровадження механізмів зниження податків для мігрантів, які прибудуть у «точки зростання», встановлення для них транспортних та інших пільг чи надбавок до заробітної плати; проаналізувати необхідність розробки програм кредитування переїзду, житлового кредитування для фахівців, які спрямовуються у «точки зростання».

В умовах нерівномірності розвитку регіонів, що знаходить своє відбиття в різній інтенсивності міграційних потоків, має бути створена програма розбудови інфраструктури населених пунктів, забезпечення однакових стандартів життя в містах і сільській місцевості. Задля цього має бути розроблений новий показник депресивності територій, який би охоплював ще й соціальні та екологічні показники, а також показник потенціалу регіону. Ефективна регіональна політика сприятиме зменшенню міжрегіонального відтоку населення і забезпечить гармонійний розвиток територій Іспанії.

Важливим кроком до аналізу цієї проблеми є картування території, схильної до старіння і депопуляції, яка в основному охоплює так звані віддалені сільські райони, розмежування яких здійснюється з урахуванням невеликого числа жителів, їх довгострокового демографічного спаду, несприятливого природного приросту й міграційного балансу, високого індексу старіння та низької густоти населення.

Міграція населення стає невіддільною складовою іспанського ринку праці, тому на національному та регіональному рівнях виникає потреба в інституційному супроводі змін. Економічне зростання Іспанії та підвищення рівня життя населення може відбутися завдяки переміщенню людей у ті

місця, де виникають економічні можливості. Для цього іспанському уряду необхідно створити умови для переїзду працівників у регіони, в яких триває зростання та створюються робочі місця. Тобто, мова тут іде про державне регулювання трудової міграції.

Крім того, саме питання створення робочих місць вимагає посиленої уваги держави. Оскільки регіони відрізняються, розв'язання питання формування відповідної політики може мати свої особливості. Передумовою розробки такої політики є так зване «соціальне проектування».

Актуальними проблемами міграції населення є підвищення економічної активності населення, недопущення зростання безробіття, забезпечення відповідності між попитом і пропозицією робочої сили [17]. Вирішення цього завдання потребує формування виваженої державної політики з урахуванням регіональної специфіки тенденцій трудової міграції, в тому числі підвищення конкурентоспроможності робочої сили, забезпечення високого рівня зайнятості, соціального захисту, заробітної плати й доходів населення, їх наближення до аналогічних параметрів економічно розвинутих країн світу.

Можливості працевлаштування і розвитку за місцем проживання є вихідною умовою непрямого регулювання міграції з націленістю на протидію міграційним втратам. Для підвищення адаптації населення до вимог ринку праці треба проводити активніше інформування населення щодо наявних пропозицій, узгодити підготовку та перепідготовку з реальним попитом на регіональних ринках праці, підтримувати систему професійної технічної освіти, проводити систематичний аналіз потреб в робочій силі підприємств різних галузей для формування відповідного державного замовлення на освіту.

З метою розв'язання проблем на ринку праці та запобігання регіональним диспропорціям необхідно створити умови для міжрегіональної трудової міграції. Для цього потрібно не лише декларувати, а й надати умови для реалізації права на свободу пересування. Мова насамперед іде про зручне

транспортне сполучення, розвинутий ринок доступного та орендного житла, наявність необхідного фонду тимчасового житла (робітничі гуртожитки, дешеві готелі), ефективна інфраструктура ринку праці, яка б забезпечила підбір працівників та їх працевлаштування в інших регіонах, широка інформація про можливості переїзду та працевлаштування по всій території країни.

Державна політика, націлена на зменшення регіональних нерівностей, ще не продемонструвала значних результатів, і різниця між бідними та багатими регіонами досі залишається на попередньому рівні.

Найвищий в ЄС показник безробіття змусив уряд Іспанії в екстреному порядку шукати вихід з положення. Першим кроком стало використання різних макроекономічних інструментів, таких як створення цілих інститутів, які допомагали б людям шукати робочі місця. Ще один напрямок діяльності – реформування трудового законодавства, розробка інструментів для ведення соціального діалогу, а також використання заходів із боротьби з безробіттям, що не вимагає значних фінансових вкладень.

У той час як тривалість життя іспанців збільшується, зростають і витрати на пенсійне забезпечення. Згідно з останніми прогнозами Національного інституту статистики Іспанії (INE), 31,9 % населення країни у 2050 р. будуть старшими за 64 р., а кількість працездатного населення зменшиться на 18 % в порівнянні з нинішнім рівнем [57]. За оцінками Євростату, до 2050 р. в Іспанії буде найстаріше населення в Європі, коли пенсійного віку досягне кожен третій житель Іспанії [49]. Низький рівень народжуваності й висока тривалість життя призведуть до того, що 37,5 % іспанців будуть старші за 65 р. і платити пенсії буде нічим.

Для країни дуже ризиковою є ситуація, коли ціле покоління молодих працівників живе в умовах зростаючого безробіття і бідності. Таким чином, найбільш важливим на цей момент питанням, що вимагає термінового вирішення, є підвищення рівня зайнятості, приділяючи особливу увагу

проблемам працевлаштування молоді, яка не залучена в жодний навчальний процес [11].

Заходи, спрямовані на підвищення ефективності ринку праці в Іспанії, зокрема Активна трудова політика, на жаль, відіграють незначну роль у розвитку мобільності ринку праці й скороченні розриву у виробничих навичках серед безробітних [11]. У порівнянні з іншими країнами-членами ЄС, велика частка витрат Активної трудової політики призначена для стимулювання найму працівників (в основному через субсидування фондів соціального забезпечення), у той час, як витрати на спеціальні освітні програми, такі як курси підвищення кваліфікації, відносно малі. Більш того, після кризи такі програми в основному націлені на людей, у яких вже є робота, а не на тих, хто її шукає. Тому в терміновому порядку необхідно вжити заходів щодо реформування систем освіти та тренінгів для полегшення адаптації людей до мінливих потреб ринку праці.

Стійкість створеної системи регіонального розвитку наразі проходить перевірку на міцність, оскільки обсяги допомоги з боку ЄС останнім часом значно скоротилися через його розширення, у зв'язку з чим Іспанія може стати державою-донором замість реципієнта. Якщо створені для регіонів можливості й стимули розвитку з опорою на власні сили виявляться досить надійними, то процес конвергенції регіонів триватиме, не дивлячись на зміну зовнішніх умов. Комплекс дій, здійснюваних у рамках активної та пасивної політики на ринку праці, сприятиме відновленню зайнятості та поживавленню попиту на ринку праці.

Отже, сучасний стан подій вимагає впровадження правильного менеджменту міграційних процесів в Іспанії через проведення ефективної державної та регіональної політики щодо зайнятості населення. Забезпечити бажану інтенсивність, склад і спрямованість міграційних потоків є досить непросто. В демократичному суспільстві, де адміністративне регулювання внутрішніх переміщень неприйнятне, спрямуванню мігрантів у необхідному для розвитку країни напрямку можуть сприяти лише економічні стимули. Це

можна зробити, по-перше, засобами державної регіональної політики (шляхом формування «точок зростання», що приваблюють населення), по-друге, – засобами соціально-економічної політики на рівні регіонів (через посилення інвестиційної привабливості, покращення умов для функціонування бізнесу, створення нових робочих місць, розширення спектру доступних для населення соціальних послуг тощо).

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.

Незалежно від своєї партійно-ідеологічної приналежності уряд Іспанії через суттєві регіональні диспропорції прагне домогтися однорідного політичного й економічного простору країни, збалансованого розвитку всіх регіонів і зміцнення солідарності між ними, усунути нерівність між регіонами за комплексом різних показників і забезпечити рівноцінні умови та якість життя на всій національній території.

Проблема досягнення узгодженої позиції між радикально налаштованими північними регіонами країни і її південними територіями й зараз стоїть досить гостро, оскільки проведення протягом тривалого часу політики децентралізації країни призвело до відцентрових тенденцій з боку найбагатших регіонів, відсутності духу солідарності й партнерства між регіонами при розв'язанні загальнонаціональних питань. Тому для вироблення спільної позиції щодо розв'язання проблем регіональної політики в Іспанії створені різні координуючі інститути, до яких відносяться конференції та саміти президентів автономних співтовариств.

Водночас децентралізація сприяла посиленню мотивації регіонів до самостійного розвитку, оскільки значна частина зібраних на території автономного співтовариства податків залишалася в регіональному бюджеті. Тому розширення прав і повноважень регіональних органів влади стало одним із чинників успішності проведення регіональної політики, адже приводило до повнішого врахування інтересів бізнесу та населення автономних співтовариств.

Можна виділити три групи інструментів, які застосовуються для пом'якшення нерівностей соціально-економічного розвитку регіонів Королівства: адміністративно-правові, економічні й інструменти соціальної політики, а також три рівні інструментів для Іспанії: перші – використовуються виключно національним урядом, другі – залишаються у віданні автономних співтовариств і треті – є частиною системи політики згуртування ЄС.

Нерівномірний розвиток регіонів Іспанії безпосередньо впливає на формування різної інтенсивності міграційних потоків, що не завжди відповідає адекватним потребам економіки й суспільства. Для запобігання негативному впливу міграції на економічний розвиток Королівства необхідно розробити відповідні соціально-правові заходи.

Позитивний ефект у сфері внутрішньої міграції очікується в результаті більш рівномірного розміщення населення на території країни, що означає, по суті, уповільнення його концентрації у великих містах, зменшення відпливу населення з сільської місцевості. Для цього має бути створена програма розбудови інфраструктури населених пунктів, забезпечення однакових стандартів життя в містах і сільській місцевості, а також розроблений новий показник депресивності територій, який би охоплював ще й соціальні та екологічні показники, а також показник потенціалу регіону. Ефективна регіональна політика сприятиме зменшенню міжрегіонального відтоку населення і забезпечить гармонійний розвиток територій Іспанії.

РОЗДІЛ 4. МІГРАЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ РЕГІОНІВ ІСПАНІЇ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КАТАЛОНІЇ ТА АНДАЛУЗІЇ

4.1. Природно-географічні умови

Для оцінки міграційної привабливості іспанських регіонів перш за все необхідно проаналізувати їхнє географічне положення та природно-кліматичні умови. Географічне розташування автономних співтовариств є невід'ємним чинником їхнього економічного розвитку. Внутрішні, віддалені від зовнішніх кордонів території знаходяться у менш сприятливій ситуації, ніж прикордонні й прибережні.

Андалузія – це регіон на півдні Іспанії. На північному заході, півночі та північному сході вона межує з Естремадураю, Кастилією-Ла-Манчею й Мурсією [47]. Південна і південно-західна частина Андалузії має вихід до узбережжя Середземного моря, Атлантичного океану й Гібралтарської протоки. Біля східного узбережжя останньої пролягає сухопутна ділянка кордону між Іспанією і Гібралтаром, заморською територією Великобританії. В далекі геологічні епохи саме ця територія сучасної Іспанії була з'єднана сушею з Африканським континентом. Віддаленість від континентальної Європи й наближеність до Африки здебільшого визначають самотність природи Андалузії, яка сильно відрізняється від решти Європи.

Каталонія – автономне співтовариство Іспанії, розташоване на північному сході Іберійського півострова. На півночі вона межує з Францією та Андоррою, на заході з Арагоном, на півдні – з Валенсією [47]. Східна й південно-східна частини Каталонії виходять до середземноморського узбережжя.

Свою роль відіграє і рівень соціально-економічного розвитку держави-сусіда, з якою межує регіон. Для прикладу, сусідство Каталонії зі значно більш передовою Францією є вигіднішим, ніж близькість Андалусії до Португалії (однієї з найбідніших країн ЄС) [28]. Так, історично Каталонія пов'язана з Францією, тим більше, що зараз частина її колишньої території

знаходиться у складі цієї країни. Що більше, географічно регіон займає стратегічне положення, яке сприяло розвитку інтенсивних відносин з середземноморськими територіями, а також із континентальною Європою. Водночас португальсько-іспанські відносини вже протягом багатьох років нагадують суперництво.

Площа Каталонії становить близько 32 107 км² [48] – це приблизно розмір штату Меріленд (США) [70]. Регіон є шостим за величиною автономним співтовариством Іспанії, яке займає 6,3 % території країни [54]. Для порівняння Андалузія обіймає 17,3 % останньої [65] та є у 2,7 рази просторово більшою за Каталонію. Її площа дорівнює 87 268 км² [64] (це друге місце серед іспанських регіонів) і є більшою, ніж у таких країн, як Бельгія, Нідерланди, Данія, Австрія та Швейцарія [65].

До складу Андалузії входить вісім провінцій: Уельва, Севілья, Кадіс, Кордова, Малага, Хаен, Гранада й Альмерія [47]. Каталонія ж поділена на чотири адміністративні провінції: Лериду, Жирону, Барселону і Таррагону [70]. Хоча історично до складу Каталонії входили також Андорра, Балеарські о-ви та французький департамент Східні Піренеї (який ще називають Північною Каталонією), тобто місця, де досі можна знайти носіїв каталонської мови [70].

Більшу частину території Андалузії займає Андалузська низовина в басейні річки Гвадалквівір. Гори оточують регіон з трьох сторін: на півночі – Сьєрра-Морена, на півдні та сході – система Бетських гір із найвищою точкою Піренейського півострова Муласен. До того ж Сьєрра-Морена багата на природні копалини (нафту, мідь, свинець, ртуть). Каталонію ж повністю перетинають Піренейські гори. У північному напрямку їх висота збільшується. Найвищі вершини на території автономії називають Піренейськими Кордильєрами. Вони захищають прибережну смугу від холодних вітрів і створюють комфортний мікроклімат.

Клімат у Каталонії середземноморський із теплим літом і порівняно теплою зимою, а в Андалузії – типовий середземноморський субтропічний

(позначається близькість Африки). Клімат деяких південно-східних територій, як Андалузькі гори й узбережжя Коста-де-Альмерія взагалі мають напівпустельний клімат. Загалом, Андалузія визначається як регіон з найбільшою в Європі кількістю сонячних днів і мінімальною кількістю опадів протягом року. Очевидно, що в Каталонії випадає більше дощів, ніж в Андалузії, але це не порівнюється з північними та північно-західними регіонами Іспанії. Для країни, очевидно, притаманний нерівномірний розподіл випадання атмосферних опадів на її території. Це дає змогу умовно поділити Іспанію на «вологу» північну, відкриту до Атлантичного океану, та «суху» внутрішню й південну [30]. Крім того, на території Каталонії багато річок, тому тут немає тих проблем з прісною водою, які можуть бути в центральних районах Іспанії або Андалузії.

Берегова лінія Андалузії простягнулася на 836 км [2]. Там є безліч прекрасних пляжів. До речі, деякі з них неодноразово отримували Блакитні прапори – міжнародне визнання ЮНЕСКО [2]. Своєю чергою протяжність каталонського узбережжя складає 580 км [69]. Там також знаходяться прекрасні пляжі та найвідоміші курорти: Коста-Дорада і Коста-Брава.

Таким чином, порівнявши географічне положення та природно-кліматичні умови Каталонії й Андалузії, ми дійшли висновку, що ці регіони мають як спільні, так і відмінні риси, які можуть приваблювати мігрантів з інших автономних співтовариств Іспанії.

4.2. Економічне становище

Економіка Каталонії завжди була більш розвиненою, ніж економіка інших іспанських регіонів, у тому числі й навіть Мадриду. У період фінансово-економічної кризи 2008 р. напруга у відносинах між центром та регіоном стала досить відчутною. В економіці країни з'явилися серйозні діри. Вона втратила близько 10 % свого ВВП [55]. При цьому внутрішній ринок Каталонії зміг швидко реабілітуватися від наслідків кризи й вже до кінця 2013 р. величина економічного зростання регіону була вдвічі більшою, ніж

по всій країні. Проблема безробіття тут вирішувалася набагато успішніше, ніж в інших автономних співтовариствах: 13,2 % проти 17,9 % по всій Іспанії [55].

Результати трьох років 2015, 2016 та 2017 (3,8 %, 3,6 % і 3,4 % зростання ВВП) демонструють значний економічний ріст регіону [41]. Це відбувалося внаслідок вдалого розширення внутрішнього попиту, зміцнення промисловості, високого рівня інвестицій та експортного потенціалу.

Каталонія й досі залишається відповідальною за більшу частину доходів у державну казну. Так, наприклад, у 2016 р. внесок у загальний бюджет взагалі досяг рекордних 19,04 % [4]. Такого результату регіон не показував попередні 17 р., хоча нижче 18,7 % він ніколи не опускався. Станом на 2019 р. частка Каталонії у ВВП країни вже дорівнювала близько 20 %, а це 252 млрд дол. [8]. В абсолютному вираженні до ВВП регіону наближене ВВП Румунії (250 млрд дол.) та Чехії (246,49 млрд дол.) [65].

Каталонія має розвинену економіку й демонструє один із найвищих показників доходу на душу населення в Іспанії після Наварри, Країни Басків і Мадриду [9]. Основною складовою валової доданої вартості регіону у 2017 р. був третинний сектор, на який припадало 71,5 % від загальної суми, за ним йшов вторинний сектор, який становив 27,4 %, і первинний сектор, який забезпечив 1,1 % [49].

Сьогодні каталонська економіка, як і раніше, заснована на промисловій продукції (на частку промисловості регіону припадає понад чверть національного виробництва [9]). Однак, тепер розвинулося й виробництво в інших секторах: частка сфери послуг становить близько 64 % [9]. Серед найбільш розвинених галузей можна виділити харчову, хімічну, фармацевтичну, загальний обсяг виробництва якої становить близько 45 % від показників Іспанії [9]. Крім того, в Каталонії розвинені легка промисловість, машинобудування. Число корисних копалин у регіоні зовсім невелике. Однак, економіка Каталонії є доволі диверсифікованою.

Добре розвиненим та інтегрованим у міжнародну біржову систему є фондовий ринок Каталонії. Не варто забувати й про значення членства Іспанії в ЄС, завдяки чому Каталонія отримала грошову підтримку і допомогу для свого розвитку. Регіон завжди був відкритий для зовнішнього світу з точки зору торгівлі та інвестицій завдяки своєму стратегічному географічному розташуванню й підприємницькому характеру населення. За даними Invest in Spain, зараз у Каталонії, яку нещодавно було визнано найкращим регіоном Південної Європи для іноземних інвестицій (2018-2019) за версією Group Financial Times, функціонує понад 6400 іноземних компаній [48]. Крім того, за підсумками 2016 р. обсяг експорту Каталонії перевищив 65,1 млрд євро, що дорівнює 25,6 % від експорту Іспанії [9].

Високі обсяги іноземних інвестицій і підприємницька активність у промисловості й портовій сфері, лідерство у сфері туризму завжди виділяли Каталонію серед інших регіонів Іспанії. Усе це приносить постійний дохід і забезпечує каталонців роботою.

Однак розгорнута сепаратистами діяльність восени 2017 р. наклала свій негативний відбиток на успішний розвиток регіону. Серед основних втрат Каталонії – виведення головних офісів більш ніж 3 тис. компаній, а також провал кандидатури міста на голосуванні за право стати штаб-квартирою Європейського фармацевтичного агентства, що дозволило б створити близько 5 тис. нових робочих місць.

Андалузія традиційно вважається сільськогосподарським регіоном, оскільки значна частина її економічної діяльності пов'язана з с/г (близько 20 % населення зайняті в с/г [56]). Хоча значення Андалузії як житниці поступово зменшується. Економічним двигуном автономного співтовариства виступає туризм. Сфера послуг, до якої належить останній, відповідає за високий відсоток створення робочих місць (цей сектор економіки – основне джерело доходу все більшої кількості сімей [66]), а також становить значну частину ВВП Андалузії. У 2017 р. на третинний сектор припадало 64,1 %

регіональної валової доданої вартості, тоді як на вторинний – 29,1 % [49]. Первинний сектор давав найменший внесок (6,7 %) [49].

Власне, дохід регіону приносять сільське господарство, туризм, рибальство та гірничодобувна промисловість [1]. У порівнянні з іншими автономними співтовариствами Королівства, андалузська економіка сьогодні досі відстає. Хоча, слід відзначити, що ВВП регіону виріс на 4,2 % у період з 2016 на 2017 р., при цьому зберігаючи тенденцію зростання, яке почалося в середині 2013 р. [48]. Своєю чергою, зайнятість (вимірювана кількістю робочих місць) збільшилася на 2,8 % у 2018 р. проти попереднього року [49]. У 2018 р. в регіоні було зайнято 15,7 % робочої сили країни віком від 15 до 74 років: 76,1 % у третинному секторі, 15,6 % у вторинному та 8,3 % у первинному секторі [49].

Якщо порівнювати ВВП на душу населення, то в Каталонії він завжди був вищим, ніж в Андалузії. У 2019 р., наприклад, він становив 31 110 дол. проти 19 658 відповідно [57]. Крім того, як уже зазначалося вище, Андалузія має високий рівень безробіття (20,8 % у 2019 р.), і він майже вдвічі вищий, ніж у Каталонії (10,5 % у 2019 р.) [45]. А найнижчий показник безробіття в Андалузії починаючи з 2010 р. припав на 2018 р., коли він досягнув 23 % [49]. Він все ще перевищував середній показник по країні (15,3 %) та був набагато вищим середнього по ЄС (6,9 %) [48], у той час, як у Каталонії рівень безробіття становив 11,5 % [49] і в основному вплинув на жінок і молодь, таким чином демонструючи ті самі характеристики, що й решта Іспанії [48].

Останнім часом інвестиційний клімат у сфері бізнесу є сприятливим в Андалузії. Якщо говорити про серйозні довгострокові інвестиції, то комерційна нерухомість є перспективною, особливо в туристичних зонах. Однак, Андалузії бракує підприємницької креативності, яку має Каталонія.

У Каталонії добре розвинені наземне, морське і повітряне сполучення. У регіоні знаходяться 6 аеропортів, 2 морських порти, 2 національні залізничні компанії. Водночас сучасна автотранспортна інфраструктура,

розвинуте авіа- та залізничне сполучення відіграють важливу роль у розвитку й Андалузії. Автономне співтовариство має 6 аеропортів (5 із яких міжнародного значення), 10 морських портів (які успішно справляються з вантажними й пасажирськими перевезеннями) і 1 – єдиний в Іспанії – річковий порт [1] (який знаходиться у Севільї та є найважливішим західним іспанським портом) [47]. Залізнична мережа Андалузії також має дві швидкісні лінії.

Отже, Каталонія, на відміну від Андалузії майже завжди була одним із найбільш промислово розвинених регіонів Королівства з динамічною економікою, що спонукало жителів інших автономних співтовариств переїхати сюди. Таким чином, після порівняння двох регіонів бачимо, що між ними існує істотна різниця в економічному плані.

4.3. Рівень життя населення

В економічному плані мотивацію міграції можна дуже легко пояснити. Люди мігрують, оскільки сподіваються покращити рівень життя на новому місці. Мова йде про хороше робоче місце з вищою заробітною платою, ніж у місці походження, ефективною політикою та соціальним забезпеченням і, зрештою, дозвіллям, яке стає більш доступним завдяки кращій оплаті праці.

Рівень життя в Каталонії є найвищим в Іспанії. У рейтингу міст за якістю життя Барселона посіла 38 місце у світі [34]. Водночас Лондон і Лісабон опинилися на 40-ій і 41-ій позиції [34].

В Іспанії діє чудова система медичного страхування. Андалузці мають доступ до того самого рівня сучасної медичної допомоги, що і їхні сусіди в інших регіонах країни. Середня тривалість життя населення в Андалузії становить 78 р. [70]. Каталонська ж система охорони здоров'я визнана ВООЗ однією з найефективніших у світі. Самі іспанці називають Барселону столицею медицини, яка збирає найбільшу кількість лікарів на міжнародні конгреси. Згідно з основними рейтингами, які оцінюють показники якості, каталонська система охорони здоров'я входить до п'ятірки лідерів,

поступаючись іноді лише японській та швейцарській [31]. Каталонська модель дещо відрізняється від моделей охорони здоров'я інших областей Іспанії: для лікування тут застосовуються передові методи й технології.

Каталонія є хорошим місцем для народження дитини, оскільки тут найнижча в Європі дитяча смертність, яка у 1,5 рази менша за цей же показник для ЄС – 2,4 на 1000 новонароджених станом на 2018 р. проти 3,6 відповідно [55]. Також Каталонію обирають люди, які планують провести там свою старість, адже очікувана тривалість життя у чоловіків тут становить 80,8 року, а в жінок – 86,3 [55]. Систему також характеризує висока ефективність: загальна кількість госпіталізацій – 128 на 1000 жителів, тоді як, наприклад, у сусідній Франції – 260 [55]. Наступна перевага системи – доступність, оскільки абсолютно всі медичні процедури, за винятком стоматології та естетичної медицини, повністю оплачує держава. Це унікальний для Європи досвід.

Що стосується вищої освіти, в Каталонії є чимало вищих навчальних закладів, як державних, так і приватних, де будь-який бажаючий може отримати диплом за професією, яка його цікавить. Своєю чергою кожен андалузський провінційний центр також має свій університет [70].

Тепер спробуємо в загальному порівняти добробут Каталонії та Андалузії. Для цього використаємо експертну оцінку дослідження ОЕСР за 2018 р. За доступ до послуг Каталонія отримала 7,6/10 балів [62]. Це віднесло регіон на 7 позицію серед 17 регіонів та 2 анклавів Королівства. Андалузія ж за цим показником посіла 10 місце, здобувши 7,3 бала [62]. За освіту Каталонія одержала 4,7/10 балів, а Андалузія – 2,6 (це 7 і 16 місця відповідно) [62]. Що ж стосується кількості робочих місць, то за цим показником Каталонія знову ж таки знаходилася далеко попереду Андалузії (5,2/10 балів проти 0,6/10), займаючи 6 позицію серед автономних співтовариств Іспанії й випереджаючи Андалузію на 10 сходинок [62]. Порівнюючи ці два регіони за рівнем доходу, Каталонія входила у першу п'ятірку (посідала 4 місце), оскільки дохід на душу населення в регіоні

становив 18 632 дол., Андалузія ж пасла задніх на 17-му місці (12 579 дол. відповідно) [62]. В категорії «Здоров'я» Каталонія набрала 9,7/10 балів та посіла 5 сходинку, тоді як Андалузія знову ж таки опинилася на 17 позиції з 8-ма балами [62]. Регіонами з подібним до каталонського добробутом в інших країнах є Сардинія (Італія), Гранд-Ест (Франція), Лісабон (Португалія), Окленд (Нова Зеландія), а андалузького – Базиліката (Італія), Західна Греція та О-де-Франс (Франція) [62].

Таким чином, рівень життя каталонського населення по багатьох показниках випереджає Андалузію, тому очевидно, що більшість внутрішніх мігрантів оберуть саме Каталонію як нове місце проживання.

4.4. Стан ринку праці

Оскільки на сучасному етапі більшість територіальних переміщень населення відбуваються з метою пошуку нового місця праці, то одним із головних чинників, які впливають на міжрегіональну міграцію, є стан ринку праці. Саме він формує напрями міграційних потоків, іншими словами є своєрідним регулятором інтенсивності територіальних переміщень та головною умовою творення територіальної міграційної системи.

Регіональна міграція населення відбувається переважно в регіони з більшими можливостями працевлаштування, тобто з менш напруженою ситуацією на ринку праці. Згідно з даними бюлетеня Infoempleo Adesso, представленого державним секретарем з питань працевлаштування Е. Ідальго, 2013 р. був першим з семи попередніх років, коли в Іспанії спостерігалось зростання пропозиції робочих місць [13]. Цифри, наведені у дослідженні свідчили про те, що Каталонія була другим з автономних співтовариств (після Мадриду), де роботу було знайти найлегше: у регіоні подавалися 19,3 % від загальної по Іспанії кількості оголошень про наявність вакантних місць для кваліфікованих фахівців. Андалузія ж займала третє місце в цьому списку (11,1 % відповідно) [13]. Однак, слід підкреслити,

оскільки Каталонія є двомовним автономним співтовариством, каталонська мова стала значним бар'єром на ринку праці для деяких видів робіт [46].

Потреби каталонської економіки у робочій силі щороку наростають через загострення проблем, пов'язаних із демографічним відтворенням місцевих жителів. Ситуація також загострюється й через те, що мешканці Каталонії не поспішають працювати вантажниками, офіціантами та покоївками, дитячими нянями, працівниками переробних підприємств, підсобниками в с/г, різноробочими на збиранні врожаю, співробітниками клірингових компаній, помічниками по догляду за людьми похилого віку [34]. Іншими словами, місцевих жителів не цікавлять професії некваліфікованої праці. Серед іммігрантів у Каталонії більше шансів отримати роботу мають інженери й ІТ-фахівці, а також приватні підприємці [34].

Приблизно 10 % економічно активного населення Каталонії зайняті в с/г, 45 % – у промисловості та 45 % у сфері послуг [47]. Останній є найбільш продуктивним сектором (60 % чистого продукту), головним чином завдяки міжнародному туризму [47].

Протягом останніх років місцеві ремісники Андалузії стикаються з конкуренцією товарів, які привозять з-за меж автономного співтовариства [47]. На великих фермах більша частина сільськогосподарської продукції призначена для збуту, а наявна робота здебільшого передбачає некваліфіковані, повторювані завдання, як, наприклад, посів і збирання врожаю. Місцева економіка ніколи не була здатною забезпечити повну зайнятість, тому багато молодих чоловіків (менше жінок) виїжджають шукати роботу в інші місця.

Безробіття має сильний і дуже ефективний вплив на міграційну поведінку. Ми вже знаємо, що рівень безробіття в Андалузії високий у порівнянні з рештою Іспанії. До того ж, зараз Андалузія є одним із найбільш проблемних регіонів з погляду бідності: 3,5 млн людей проживають за межею бідності. Андалузці, як правило, емігрують до інших регіонів,

головним чином до Каталонії, а також із сільської місцевості в міста [47]. Безробіття та бідність пов'язані з правопорушеннями, алкоголізмом і наркоманією [47].

Значна частина земель в Андалузії зосереджена у великих володіннях (латифундіях) багатих землевласників. Заробітна плата безземельних андалузських робітників найнижча в Іспанії [70]. Вони зазнають тривалих сезонних періодів безробіття, які часто тривають до півроку.

Існуючий стан ринку праці спричинений конкуренцією між безробітними за вакансії, конкуренцією серед роботодавців за робочу силу. Враховуючи це, середній рівень безробіття залежить від багатьох чинників, характерних для національного та місцевого ринку праці. Пропозиція не завжди задовольняє попит на працю в регіонах, що підтримує структурне безробіття і трудову міграцію.

Розмір заробітної плати приймається за основний фактор виштовхування у регіонах походження мігрантів і тяжіння у регіонах прибуття. Каталонія займає лідируючі позиції за рівнем середньої заробітної плати (входить у п'ятірку автономних співтовариств Королівства за вищезазначеним показником). Згідно зі звітом Adecco, у 2018 р. вона становила 1 764 євро в місяць, що вище середнього показника по країні й Андалузії (1 469 євро) [36]. Звичайно за некваліфіковану працю платять значно менше [34]. Фахівці ж можуть розраховувати на набагато більший розмір зарплати.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 4.

Міграційна привабливість регіонів Іспанії залежить від їхніх природних умов, географічного положення, рівня економічного розвитку та соціальних умов життя людей. Економічні передумови міграції кількісно вимірюються середнім розміром заробітної плати, рівнем цін у регіоні, якістю життя населення, наявністю робочих місць, стабільним розвитком економіки.

Сьогодні Каталонія – динамічний регіон на півночі Королівства, який займає вигідне економіко-географічне положення (що дозволило розвинути відносини з середземноморськими територіями, а також із континентальною Європою), інтенсивно розвивається (економіка є доволі диверсифікованою) та займає лідируючі позиції серед інших автономних співтовариств. Наявність у Каталонії ресурсів, розвиненого промислово-господарського комплексу обумовлюють високий рівень життя каталонців, який сьогодні є вищим, ніж в інших регіонах Іспанії, зокрема в Андалузії, що без сумніву приваблює мігрантів. Оскільки у Каталонії існують проблеми, пов'язані з демографічним відтворенням місцевих жителів, прибуття осіб є досить позитивним моментом.

Андалузія – регіон, розташований на півдні Іспанії, який вирізняється з-поміж інших автономних співтовариств самобутньою природою. Будучи традиційно сільськогосподарським регіоном, останнім часом Андалузія демонструє розвиток сфери послуг. Її значення як житниці поступово зменшується, а економічним двигуном виступає туризм, який відповідає за високий відсоток створення робочих місць. Окрім сільського господарства й туризму, дохід регіону приносять рибальство та гірничодобувна промисловість. Однак, у порівнянні з іншими автономними співтовариствами Королівства, андалузька економіка сьогодні й досі відстає. Рівень безробіття в регіоні високий у порівнянні з рештою Іспанії. Також сьогодні Андалузія є одним із найбільш проблемних регіонів з погляду бідності. Тому, як правило, андалузці емігрують до інших регіонів, головним чином до Каталонії.

РОЗДІЛ 5. НАСЛІДКИ МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ В ІСПАНІЇ

5.1. Зміни в демографічній ситуації та структурі населення регіонів

Міжрегіональна міграція загалом не впливає на чисельність та склад населення Іспанії, проте спричиняє зміни в його розміщенні, структурі жителів окремих автономних співтовариств. Протягом десятиліть як у Каталонію та Андалузію, так і з них прямують міграційні потоки. Останні безумовно впливають на еволюцію населення цих регіонів.

Аналізуючи зміни чисельності населення Каталонії з 2010 р. по 2019 р., слід зазначити, що в регіоні відбулося загальне зростання кількості жителів на 157,4 тис. осіб протягом зазначеного періоду [55]. Станом на 2019 р. у Каталонії проживало 7,6 млн осіб (тобто 16,2 % іспанського населення) [55]. Цікаво, адже за останні десять років кількість народжених у регіоні осіб щороку зменшувалася, а рівень смертності за цей же час навпаки виріс, що зрештою призвело до негативного приросту населення Каталонії у 2018 р. (- 2 996 осіб) [57].

Здавалося б, позитивне сальдо міграції мінімізує цю проблему завдяки прибуттю нових мешканців. Однак, оскільки нетто-міграція в Каталонії з інших іспанських регіонів у 2018 р. набула від'ємних значень [57], очевидно, що каталонське населення збільшилося насамперед внаслідок прибуття іноземних мігрантів.

Міжрегіональна міграція в Іспанії здійснює значний вплив на демографічну ситуацію в Каталонії. Традиційно рівень народжуваності в Каталонії був низьким, навіть у сільських громадах [40]. Відбувався швидкий процес старіння, що призвів до значного збільшення чисельності населення віком старше за 65 р. У цій ситуації імміграція, з одного боку, сприяла омолодженню вікової структури населення шляхом приходу молоді, а з іншого – забезпечила підвищення народжуваності. З цієї точки зору Каталонія звичайно є значимим прикладом для всіх європейських регіонів зі

структурно низькою народжуваністю й динамічними економічними системами.

Однак, це не значить, що проблему було повністю усунуто. Ситуація сьогодні складається таким чином, що процес старіння каталонського населення продовжується. Так, наприклад, станом на 1 січня 2017 р. на кожних 100 осіб молодших 15 р. припадало 117,5 осіб віком старше за 65 р. [24]. Станом на 2019 р. частка останніх від загальної кількості населення в Каталонії досягла 19 % [57].

Демографічна ситуація в Андалузії подібна до каталонської. З 2010 р. по 2019 р. в автономному співтоваристві відбулося загальне зростання кількості жителів на 43,3 тис. осіб і у 2019 р. воно нараховувало 8,4 млн осіб (тобто 17,9 % іспанського населення) [56], хоча кількість народжених у регіоні осіб щороку протягом останніх десяти років зменшувалася, а рівень смертності навпаки виріс, що й призвело до негативного приросту населення Андалузії у 2018 р. (- 1 777 осіб) [57]. Оскільки нетто-міграція в Андалузії з інших іспанських регіонів також є від'ємною [57], андалузське населення, як і каталонське зростає насамперед завдяки прибуттю іноземних мігрантів.

Вибуття з Андалузії населення молодого віку ускладнює демографічну ситуацію в регіоні. Потрібно враховувати й довгострокові наслідки цього моменту. Зміна вікової структури населення відбувається під впливом скорочення чисельності молодого населення і внаслідок зниження кількості дітей, які могли б народитися у тих, хто вибув. Безумовно, відтік з регіону населення з неоптимальною віковою структурою і прогресуюче старіння посилюють несприятливий, з точки зору перспектив, стан ринку праці [58].

Отже, міжрегіональні міграційні потоки змінюють територіальну структуру розселення. Крім того, в умовах старіння населення деяких автономних співтовариств внутрішні мігранти, а це здебільшого особи працездатного і продуктивного віку, є важливим джерелом розв'язання демографічних проблем у регіонах. У Каталонії та Андалузії, де природний

приріст взагалі має негативні значення, імміграція відіграє помітну роль у формуванні демографічного балансу.

5.2. Вплив міграції на загальнодержавний та регіональні ринки праці

Так чи інакше, міжрегіональна мобільність робочої сили в Іспанії є наслідком відмінностей у показниках ринку праці на регіональному рівні. Трудова міграція здійснює перерозподіл робочої сили між регіонами. Без сумніву, це впливає на ситуацію на ринках праці кожного з них, рівень зайнятості, безробіття, розмір заробітної плати, розподіл доходів. Разом з тим мобільність робочої сили повинна сприяти усуненню цих відмінностей, наприклад, шляхом зближення рівня безробіття в регіонах. А, як відомо, ринок праці в Іспанії характеризується високим рівнем безробіття [48].

Внутрішня мобільність робочої сили забезпечує підвищення продуктивності праці, чим зумовлює економічне зростання Іспанії. Традиційно у регіонах з надлишковою робочою силою спостерігається низька оплата праці, тоді як регіони з недостатньою робочою силою характеризуються високим рівнем зарплати. У результаті трудової міграції зменшується пропозиція робочої сили на ринку праці та підвищується заробітна плата у бідних на капітал регіонах, тоді як у багатих відбуваються протилежні процеси.

Переміщення населення з низькопродуктивних до високопродуктивних регіонів, які потребують робочої сили, хоча й несе певні соціальні ризики, необхідне як чинник економічного розвитку. Мобільність робочої сили розширює можливості працевлаштування та отримання вищої зарплатні, збільшує шанси знаходження працівника саме з тим набором навичок, який потрібен працедавцеві [6]. Вона забезпечує підвищення продуктивності праці, чим зумовлює економічне зростання та підвищення рівня життя населення, дає змогу зблизити рівні життя різних груп населення та різних

регіонів. Адже з виїздом населення з бідніших територій заробітна плата там зростає, а рівень безробіття скорочується.

Водночас регіони втрачають не лише некваліфіковану робочу силу, а й висококваліфікованих спеціалістів, що є негативним моментом [16]. Через переміщення населення до центрів стабільного розвитку скорочується кількість сільського населення, що призводить до занепаду сільського господарства. Останнє є найпроблемнішою частиною і потребує вжиття заходів щодо повернення молоді до села.

Внутрішні трудові міграції впливають на розвиток регіональних ринків праці. За умови неможливості працевлаштування в межах свого регіону ймовірні трудові мігранти можуть поповнити лави безробітних на місці проживання, отже, здійснять додаткове навантаження на регіональний ринок праці. Крім зниження пропозиції робочої сили в регіоні проживання, наявність трудових міграцій чинить й інші види впливу на національний ринок праці [26]. Частина колишніх мігрантів, що мають необхідні для життєдіяльності заощадження, стають неактивними, в той час, як інші особи, користуючись своїми заробітками відкривають власну справу, створюючи нові робочі місця як для себе, так і для найманих працівників. Грошові перекази внутрішніх трудових мігрантів сприяють розвитку поточного споживання і вирівнюванню диспропорцій в рівні життя населення, однак одержувані гроші знижують мотивацію до активної зайнятості серед тих, хто їх отримує.

Отже, на макроекономічному рівні міграція населення розглядається як вагомий елемент функціонування ринку праці. Між ними є двосторонній зв'язок: регіональні ринки праці визначають напрями міграції, а переміщення людей впливають на їхній стан. Приплив робочої сили з одного регіону в інший дозволяє збалансувати ситуацію на державному ринку праці, а також може зіграти важливу роль у розв'язанні проблеми регіональних диспропорцій на ринку праці, адже міграція сприяє підвищенню доходів домогосподарств, зменшенню бідності, набуттю нових знань і досвіду, тобто

накопиченню людського капіталу, але водночас не спричиняє втрат трудового й інтелектуального потенціалу країни.

5.3. Розвиток регіонів походження та призначення в результаті міграції

Вплив міграційних процесів на розвиток регіонів походження й призначення в Іспанії досліджувався вкрай мало. Насправді міграція виступає не лише як індикатор рівня життя населення, а і як фактор подальшого розвитку регіонів. Тому внутрішня мобільність населення Іспанії має важливе значення для досліджень економічної ефективності та соціального розвитку регіонів країни.

Міжрегіональна міграція не є загрозовою для країни, оскільки кількість населення держави залишається незмінною [16]. Внутрішня мобільність є позитивною у випадках, коли вона є добровільною і це сприяє збалансуванню кваліфікованого населення між регіонами.

Доволі часто для реалізації міграційних переміщень потрібні не лише бажання індивіда (усвідомлення економічної вигоди), але й певні ресурси. Тобто, не завжди виїжджають найбільш вразливі верстви населення, а й ті люди, які мають необхідні ресурси для цього, в тому числі фінансовий і людський капітал, які вони привносять у приймаючий регіон. Тоді ситуація кардинально змінюється. Фінансові кошти, освіта, кваліфікація мігрантів перетворює їх у джерело економічного зростання регіону-реципієнта, а виграш від міграції значно перевищує її негативні наслідки [3].

Водночас проблема впливу кваліфікованої робочої сили полягає в тому, що висококваліфіковані спеціалісти залишають регіони з нижчим рівнем життя і їдуть у ті, які забезпечують їм набагато вищий рівень заробітної плати, соціальних гарантій, можливість самореалізації тощо. Відтік висококваліфікованих спеціалістів призводить до зменшення податкових надходжень до бюджету регіону-донора, оскільки саме кваліфіковані працівники сплачують більше податків і вимагають меншої

підтримки від державної системи соціального забезпечення. Від'їжджаючі спеціалісти – це переважно молодь, що ще більше загострює проблему.

Таким чином, в регіонах-експортерах трудових ресурсів формується психологічний клімат песимізму й безперспективності щодо реалізації творчого потенціалу громадян [25]. Крім того, масовий відтік населення з відносно слаборозвинених регіонів веде до подальшого загострення в них соціально-економічних проблем, навіть може призвести до обезлюднення певних територій і надмірної концентрації населення в інших. Остання лягає важким тягарем на інфраструктуру, ринок праці та житла регіонів призначення.

Якщо ж мігранти не володіють значним фінансовим або людським капіталом, то це може суттєво знизити віддачу від капіталу [3]. Міграція позбавляє регіон кваліфікованої робочої сили, на багаторічне навчання якої регіоном були вкладені значні кошти. У середньо- та довгостроковій перспективі ця втрата людського капіталу здатна загальмувати процес економічного розвитку і знизити інвестиційну привабливість регіону.

Отже, оскільки людський ресурс є обмеженим, вплив міграційних процесів в Іспанії на соціально-економічний розвиток регіонів-донорів та регіонів-реципієнтів загалом є значним. Позитивним явищем є переміщення населення між регіонами, але у випадках, коли це спричинено перенасиченням якісними людськими ресурсами в одному регіоні й браком в іншому. Міграція сприяє підвищенню доходів домогосподарств, зменшенню бідності, накопиченню людського капіталу (через набуття нових знань та досвіду).

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 5.

Роль внутрішньої міграції в Іспанії є особливою, оскільки дозволяє збалансувати кількісні та якісні людські параметри між регіонами. Міграційні процеси впливають на демографічну, соціальну й економічну ситуацію в країні.

Внутрішня міграція є не менш важливою для економічного та соціального розвитку, ніж міждержавна. Вона не впливає на чисельність і склад населення країни в цілому, проте спричиняє зміни в його розміщенні, статеві-віковій структурі мешканців окремих регіонів, є наслідком та важливим чинником регіональних відмінностей, напряду пов'язана з процесами індустріалізації й урбанізації, депопуляції села.

Протягом десятиліть як у Каталонію та Андалузію, так і з них прямують міграційні потоки. Останні безумовно впливають на еволюцію населення цих регіонів. Рівень народжуваності в Каталонії традиційно був низьким, відбувався швидкий процес старіння. Прибуття мігрантів сприяло омолодженню вікової структури населення шляхом приходу молоді та забезпечило підвищення народжуваності. З цієї точки зору Каталонія звичайно є значимим прикладом для всіх європейських регіонів зі структурно низькою народжуваністю й динамічними економічними системами.

Демографічна ситуація в Андалузії подібна до каталонської. Відтік з регіону населення молодого віку і прогресуюче старіння ускладнюють демографічну ситуацію в Андалузії, а також посилюють несприятливий, з точки зору перспектив, стан ринку праці.

Так чи інакше, міжрегіональна мобільність робочої сили в Іспанії є наслідком відмінностей у показниках ринку праці на регіональному рівні. Трудова міграція здійснює перерозподіл робочої сили між регіонами. Без сумніву, це впливає на ситуацію на ринках праці кожного з них, рівень зайнятості, безробіття, розмір заробітної плати, розподіл доходів. Разом з тим мобільність робочої сили повинна сприяти усуненню цих відмінностей, наприклад, шляхом зближення рівня безробіття в регіонах.

Оскільки людський ресурс є обмеженим, вплив міграційних процесів в Іспанії на соціально-економічний розвиток регіонів-донорів та регіонів-реципієнтів загалом є значним. Позитивним явищем є переміщення населення між регіонами, але у випадках, коли це спричинено перенасиченням якісними людськими ресурсами в одному регіоні й браком в іншому. Міграція сприяє підвищенню доходів домогосподарств, зменшенню бідності, накопиченню людського капіталу (через набуття нових знань та досвіду).

ВИСНОВКИ

Відповідно до мети і поставлених завдань у роботі було проведено аналіз міграційних процесів у Королівстві Іспанія на регіональному рівні. Під час дослідження виявлено сучасні тенденції, соціально-економічні й демографічні передумови та наслідки внутрішньої міграції населення Іспанії, чисельність і структуру мігрантів, описано механізм регулювання трудової міграції населення на державному та регіональному рівнях.

Для країни загалом притаманна висока територіальна диференціація соціально-економічного розвитку. Так склалося, що через різні кліматичні умови деякі автономні співтовариства Королівства є кращими для проживання, ніж інші. Крім того, існує також розрив у рівнях доходів між бідними й багатими регіонами Іспанії (Мадрид, Каталонія та Країна Басків забезпечують майже половину ВВП Королівства). Це призводить до того, що більш благополучні для життя й економічного розвитку регіони є перенаселеними, як Каталонія та Мадрид. Менш розвиненим автономним співтовариствам з низькими доходами так і не вдалося скоротити своє відставання – рівні їхнього розвитку залишаються нижчими за середньодержавний. Водночас життя в розвинених північних автономіях є подібним до рівня життя в найбільш розвинених регіонах ЄС.

Різниця у рівнях розвитку та життя, соціальна нестабільність і потреба в економічно активному населенні, а також загальна демографічна картина в державі – все це призвело до формування міжрегіональних міграційних потоків. Однак, активність останніх у різних регіонах є неоднаковою. Вони відрізняються своєю інтенсивністю та спрямованістю.

Щодо інтенсивності міграції залежно від статі, то в загальнонаціональному масштабі немає великих відмінностей між чоловіками й жінками. Проте через переважання останніх у структурі іспанського населення рівень їхньої міграції є трохи нижчим, ніж чоловіків. Щодо вікової категорії внутрішніх мігрантів, то більшість становлять особи працездатного віку.

Звертаючи увагу на напрями міграційних потоків, можемо сказати, що найбільшу кількість прибуттів внутрішніх мігрантів фіксує Мадрид, очевидно через можливості працевлаштування та самореалізації. Однак далеко не всі орієнтовані на переїзд до столиці. Високу міграційну привабливість демонструє Каталонія, до якої в основному прибувають мігранти з Андалузії, Валенсії й, меншою мірою, Балеарських о-вів, Мадрида й Арагона. Значна концентрація в прибережній зоні економічної діяльності й матеріальних благ, а також сонячний, сприятливий клімат роблять позитивний вплив на динаміку зростання населення і в цій місцевості. Значний чистий баланс мають Балеарські о-ви, які поповнюються населенням з середземноморських регіонів з помітною міграційною ротацією. Інші міжрегіональні потоки не дуже значні кількісно, і відтік більш-менш компенсується припливом з інших частин Іспанії. Все це впливає на територіальний розподіл населення між окремими регіонами Королівства.

Оцінки міграційних процесів засвідчують, що найбільш масовим і визначальним для економіки Іспанії є трудовий міграційний потік, який безпосередньо залежить від ринку праці. Ключовими рисами останнього на сьогодні є низький рівень заробітної плати в державному секторі економіки, високий рівень безробіття, а також низька ефективність державної політики щодо підтримки самозайнятості та малого підприємництва.

Беручи до уваги тенденції розвитку іспанського ринку праці та враховуючи добровільність людей переселятися в межах держави, головним мотивом міграції передусім виступає економічна ефективність. Люди в Іспанії переміщуються з одного місця на інше саме через різницю в рівні життя і регіональні відмінності ситуації на ринку праці.

Участь населення різних регіонів у трудовій міграції та їх напрями відрізняються. Найбільш привабливими з точки зору працевлаштування автономними співтовариствами Королівства є регіони-лідери у сфері зайнятості, де рівень безробіття не перевищує 10 % від загальної кількості економічно активного населення. А це Наварра, Країна Басків, Ла-Ріоха,

Балеарські о-ви, Арагон, до яких прямує значна кількість внутрішніх мігрантів з інших автономних співтовариств Іспанії. На протилежному кінці списку знаходяться Андалузія, Естремадура, Сеута і Мелілья.

Міграція населення є важливим елементом функціонування ринку праці, оскільки регіональні ринки праці визначають напрями міграції, а переміщення людей впливають на їхній стан. Територіальна мобільність робочої сили в межах країни є необхідною передумовою ефективного використання трудового потенціалу, недопущення зростання й подолання структурного та регіонального безробіття. Завдяки переміщенню людей у ті місця, де виникають економічні можливості може відбутися економічний підйом Іспанії та підвищення рівня життя населення.

Для цього необхідно створити умови для переїзду працівників у регіони, в яких триває зростання та створюються робочі місця. Тобто, виникає потреба у формуванні виваженої політики з урахуванням регіональної специфіки тенденцій трудової міграції. Регулювання останньої повинне власне передбачати не боротьбу з нею, а впровадження її правильного менеджменту, адже забезпечити бажану інтенсивність, склад і спрямованість міграційних потоків є досить непросто. Це можна зробити, по-перше, засобами державної регіональної політики (шляхом формування «точок зростання»), по-друге, – засобами соціально-економічної політики на рівні регіонів (через посилення інвестиційної привабливості, покращення умов для функціонування бізнесу, створення нових робочих місць, розширення спектру доступних для населення соціальних послуг тощо).

Міжрегіональна міграція загалом не впливає на чисельність та склад населення Іспанії (не призводить до втрат трудового й інтелектуального потенціалу країни), проте спричиняє зміни в його розміщенні, структурі жителів окремих автономних співтовариств. Для прикладу, протягом десятиліть як у Каталонію та Андалузію, так і з них прямують міграційні потоки. Останні безумовно впливають на еволюцію населення цих регіонів. В умовах старіння населення регіонів мігранти, які здебільшого є особами

працездатного і продуктивного віку, постають головним джерелом розв'язання регіональних демографічних проблем. У регіонах з низьким природним приростом, як Каталонія, імміграція відіграє важливу роль у формуванні демографічного балансу.

Трудова міграція здійснює перерозподіл робочої сили між регіонами. Це впливає на ситуацію на ринках праці кожного з них, рівень зайнятості, безробіття, розмір заробітної плати, розподіл доходів. Разом з тим мобільність робочої сили повинна сприяти усуненню цих відмінностей, наприклад, шляхом зближення рівня безробіття в регіонах. А іспанський ринок праці характеризується високим рівнем безробіття.

Внутрішня мобільність населення Іспанії відіграє важливе значення для досліджень економічної ефективності та соціального розвитку регіонів країни. Приплив робочої сили з одного автономного співтовариства в інше дозволяє збалансувати ситуацію на державному ринку праці, а також може зіграти важливу роль у розв'язанні проблеми регіональних диспропорцій на ринку праці, адже міграція сприяє підвищенню доходів домогосподарств, зменшенню бідності, накопиченню людського капіталу (через набуття нових знань та досвіду). Однак, слід підкреслити, що переміщення населення між регіонами є позитивним саме у випадках, коли це спричинено перенасиченням якісними людськими ресурсами в одному регіоні й браком в іншому. Загалом бачимо, що вплив міграційних процесів, які відбуваються в Іспанії, на соціально-економічний розвиток регіонів-донорів та регіонів-реципієнтів мігрантів є значним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Електронні ресурси

1. Андалусия – жемчужина испанского королевства. URL: <https://tinyurl.com/y4eegvyo> (дата звернення: 31.10.2020).
2. Андалуссия. URL: <https://tinyurl.com/y4uod6jo> (дата звернення: 18.10.2020).
3. Близнюк В. Соціально-економічні складові трудової міграції. URL: <https://tinyurl.com/y6s9rvh2> (дата звернення: 15.10.2020).
4. ВВП Каталонии. URL: <https://visasam.ru> (дата звернення: 25.10.2020).
5. В Испании увеличилась мобильность трудовых ресурсов. URL: <https://tinyurl.com/uxmedbmm> (дата звернення: 22.10.2020).
6. В пошуках можливостей: яким чином мобільніша робоча сила може сприяти процвітанню України. URL: <https://tinyurl.com/y5mbtpj9> (дата звернення: 17.10.2020).
7. Экономика Испании: общая характеристика. URL: <https://tinyurl.com/yu24room> (дата звернення: 22.10.2020).
8. Экономика Каталонии в 2018-2019 годах. URL: <https://visasam.ru> (дата звернення: 16.10.2020).
9. Зарипова А. Р. Экономические предпосылки каталонського сепаратизма. URL: <https://tinyurl.com/y2a8d3v5> (дата звернення: 24.10.2020).
10. Зарплаты, расходы и общий уровень жизни в Испании. URL: <https://tinyurl.com/y5guwxj2> (дата звернення: 22.10.2020).
11. Захаров А. Н., Серединская К. С. Анализ региональной политики ЕС на примере Испании. URL: <https://tinyurl.com/y48pdoux> (дата звернення: 22.10.2020).
12. Захаров А. Н., Серединская К. С. Оценка эффективности региональной политики в Испании. URL: <https://tinyurl.com/yu86nrof> (дата звернення: 22.09.2020).

13. Знак качества Испании, или здесь бы жить и поживать. URL: <https://tinyurl.com/y4jhq6bg> (дата звернення: 31.10.2020).
14. Испания: общая характеристика. URL: <https://tinyurl.com/y4mf452k> (дата звернення: 21.10.2020).
15. Испания – страна с высоким региональным неравенством. URL: <https://tinyurl.com/y4etgq3c> (дата звернення: 23.10.2020).
16. Капітан В. О. Особливості внутрішньої і зовнішньої міграції в Україні та у Львівській області. URL: <https://tinyurl.com/y2dvl29a> (дата звернення: 14.10.2020).
17. Кір'ян Т. М. Сучасне формування зайнятості населення України та підвищення конкурентоспроможності робочої сили в умовах глобалізації. URL: <https://tinyurl.com/y3kgc3ld> (дата звернення: 18.10.2020).
18. Ключевые изменения на рынке занятости Испании за 2018 год. URL: <https://tinyurl.com/ухwmb62f> (дата звернення: 14.10.2020).
19. Комлева В. В., Охупкина К. А. Сравнительный анализ наиболее значимых инструментов государственной политики смягчения неравенства регионов в России и Испании. URL: <https://tinyurl.com/y3rf3j5w> (дата звернення: 24.10.2020).
20. Мадрид и Каталония – самые привлекательные для трудовых мигрантов в 2015 году. URL: <https://tinyurl.com/уу625yts> (last accessed: 15.10.2020).
21. Малиновська О. А. Внутрішня міграція та тимчасові переміщення в Україні в умовах політичних та соціально-економічних загроз. URL: <https://tinyurl.com/y3475zyz> (дата звернення: 23.11.2020).
22. Международные договоры по правам человека: Испания. URL: <https://tinyurl.com/y63tct4l> (дата звернення: 23.10.2020).
23. Население Испании: возрастной, гендерный, социальный и этнический состав. URL: <https://tinyurl.com/y6llblbd> (дата звернення: 21.10.2020).

24. Население Каталонии увеличилось. URL: <https://catalunya.ru/> (дата звернення: 07.11.2020).
25. Павлова В. О. Причины та наслідки трудової міграції. URL: <https://tinyurl.com/y5da3cdw> (дата звернення: 12.10.2020).
26. Пазюк О., Біденко Т. Вплив трудової міграції на стан функціонування ринку праці України. URL: <https://tinyurl.com/y3ekd4u4> (дата звернення: 11.11.2020).
27. Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року. URL: <https://tinyurl.com/y35dbruv> (дата звернення: 18.10.2020).
28. Прохоренко И. Л. Политика регионального развития Испании: механизмы и инструменты. URL: <https://tinyurl.com/y2cj773m> (дата звернення: 22.10.2020).
29. Серединская К. С. Механизмы повышения экономической активности регионов Испании как возможность модернизации региональной политики России. URL: <https://tinyurl.com/y3vuucyt> (дата звернення: 22.10.2020).
30. Серединская К. С. Региональная политика Испании: социально-экономические аспекты. URL: <https://tinyurl.com/y6skfebq> (дата звернення: 17.10.2020).
31. Система охорони здоров'я Каталонії – результат розумного реформування. URL: <https://tinyurl.com/yy85zhvo> (дата звернення: 15.10.2020).
32. Сорокина А. В. Зарубежный опыт реализации региональной политики на примере Испании. URL: <https://tinyurl.com/y2njbare> (дата звернення: 23.09.2020).
33. Средняя зарплата в Испании в 2019 году. URL: <https://tinyurl.com/ybqm6mas> (дата звернення: 24.10.2020).
34. Уровень жизни в Каталонии и ее особенности. URL: <https://tinyurl.com/y2w6wss8> (дата звернення: 20.10.2020).

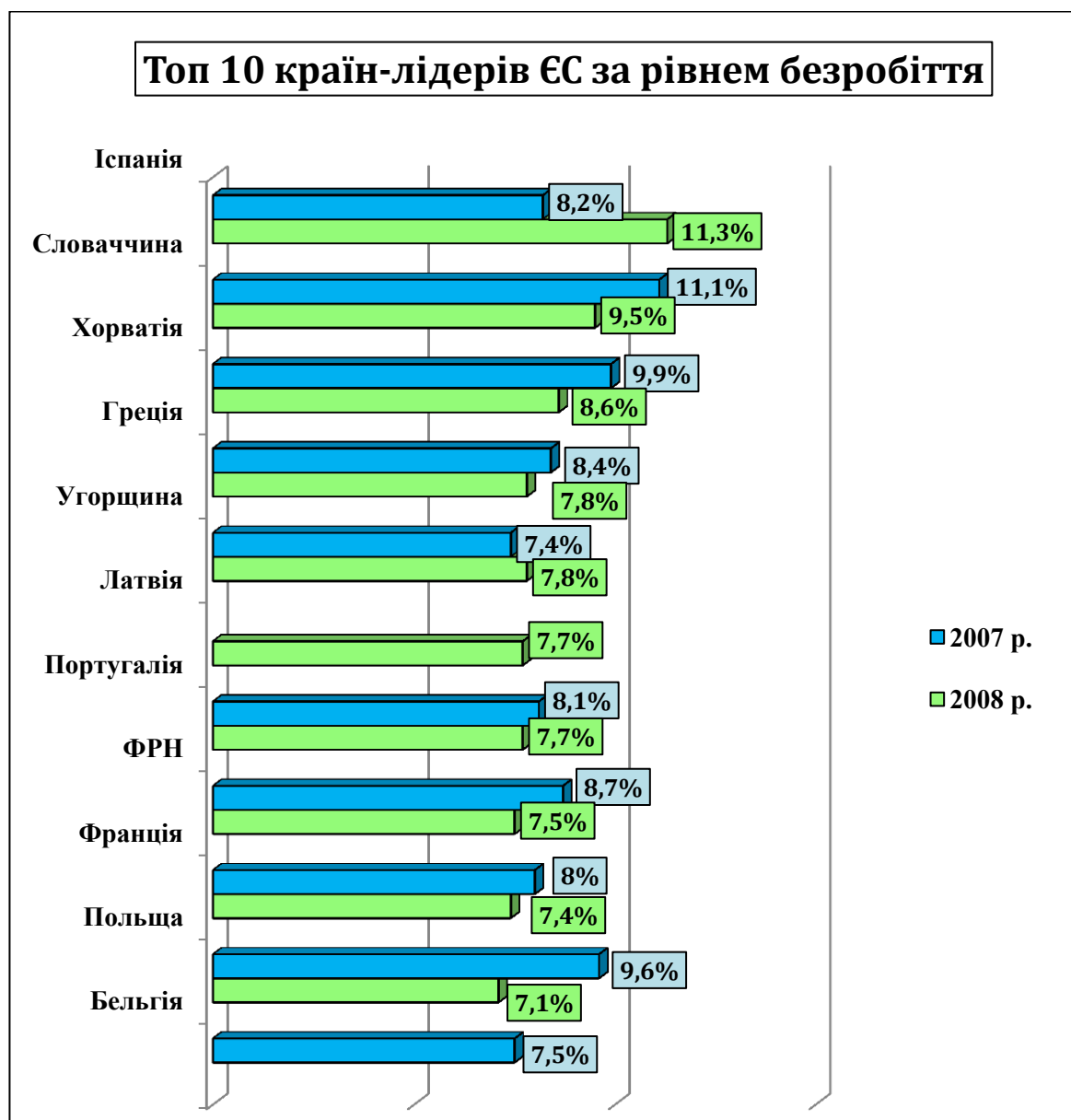
35. Хенкин С. М. Социальные движения нового типа: пример Испании. URL: <https://tinyurl.com/y5ow5la7> (дата звернення: 23.09.2020).
36. Adecco. URL: <https://www.adecco.es/> (last accessed: 07.11.2020).
37. Antolin P., Bover O. Regional migrations in Spain: the effect of personal characteristics and of unemployment, wage and house price differentials using pooled cross-section. URL: <https://tinyurl.com/y4n4pm37> (last accessed: 29.10.2020).
38. Banco de España. URL: <https://www.bde.es/bde/en/> (last accessed: 31.10.2020).
39. Bover O., Velilla P. Migrations in Spain: historical background and current trends. URL: <https://tinyurl.com/y2wv4zkt> (last accessed: 20.09.2020).
40. Cardus S. The memory of immigration in Catalan nationalism. URL: <https://tinyurl.com/y48cujmp> (last accessed: 07.11.2020).
41. Catalan economy. The strength of an innovative and outward-looking nation. URL: <http://economia.gencat.cat> (last accessed: 20.10.2020).
42. Conferencia de Presidentes. URL: <https://tinyurl.com/yyfym751> (last accessed: 24.10.2020).
43. Cooperación Multilateral o Sectorial. URL: <https://tinyurl.com/yxz2ne78> (last accessed: 24.10.2020).
44. Council Recommendation on the 2019 National Reform Programme of Spain and delivering a Council opinion on the 2019 Stability Programme of Spain. URL: <https://tinyurl.com/yxtktdmn> (last accessed: 24.10.2020).
45. Country economy. URL: <https://countryeconomy.com> (last accessed: 22.09.2020).
46. Diaz-Serrano L. Do legal immigrants and natives compete in the labour market? Evidence from Catalonia. URL: <https://tinyurl.com/y4x3wrqs> (last accessed: 08.11.2020).
47. Encyclopedia of World Cultures. URL: <https://www.encyclopedia.com/> (last accessed: 02.11.2020).

48. European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/> (last accessed: 04.11.2020).
49. Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/> (last accessed: 20.09.2020).
50. EVR. *Estadística de variaciones residenciales*. URL: <https://tinyurl.com/y3b5mamv> (last accessed: 23.10.2020).
51. Garcia-Rubiales V. Unemployment in Spain: an analysis of labor mobility and young adult unemployment. URL: <https://tinyurl.com/yy5rboos> (last accessed: 21.10.2020).
52. González-Chapela J., Ortega-Lapiedra R. Reform of the personal income tax in Spain: effects on internal mobility of the unemployed. URL: <https://tinyurl.com/y44b3ru9> (last accessed: 16.11.2020).
53. González-Leonardo M. Brain drain and the second wave of depopulation. URL: <https://tinyurl.com/y2eshllh> (last accessed: 17.11.2020).
54. How important is Catalonia to Spain? URL: <https://tinyurl.com/ydcbd2fd> (last accessed: 21.10.2020).
55. Idescat. *Instituto de Estadística de Cataluña*. URL: <https://www.idescat.cat> (last accessed: 21.09.2020).
56. IECA. *Instituto de Estadística y Cartografía de Andalucía*. URL: <https://tinyurl.com/y3ojyawf> (last accessed: 31.10.2020).
57. INE. *Instituto Nacional de Estadística*. URL: <https://www.ine.es> (last accessed: 21.09.2020).
58. Lennon B. The pain in Spain: examining Andalusia's youth unemployment crisis. URL: <https://tinyurl.com/yywx5xyh> (last accessed: 24.10.2020).
59. Ley 50/1985, de 27 de diciembre, de incentivos regionales para la corrección de desequilibrios económicos interterritoriales. URL: <https://tinyurl.com/y5gp3zar> (last accessed: 24.10.2020).
60. Maza A. Internal migration in Spain: a complementary approach. URL: <https://tinyurl.com/y5gd9kg9> (last accessed: 16.11.2020).
61. Melguizo Cháfer C. Essays on regional labour markets in Spain. URL: <https://tinyurl.com/y3y9ol8m> (last accessed: 06.11.2020).

62. OECD Regional Well-Being. URL: <https://tinyurl.com/y5f63yrv> (last accessed: 06.11.2020).
63. Programa Nacional de Reformas. URL: <https://tinyurl.com/yxgpwayk> (last accessed: 24.10.2020).
64. Regions of Spain, autonomous communities by population. URL: <https://tinyurl.com/yyw2ubry> (last accessed: 21.10.2020).
65. Territorial Information System in Andalucia. A tool for the analysis of Tourism. URL: <https://tinyurl.com/y3amg4yw> (last accessed: 04.11.2020).
66. The Andalusian economy. URL: <https://tinyurl.com/y53zboyq> (last accessed: 04.11.2020).
67. The Top 20 Economies in the World. URL: <https://tinyurl.com/y23vxo75> (last accessed: 31.10.2020).
68. The World Bank. URL: <https://data.worldbank.org/> (last accessed: 04.11.2020).
69. Traveller's guide: coastal Catalonia. URL: <https://tinyurl.com/y4ocrw3z> (last accessed: 07.11.2020).
70. Worldmark Encyclopedia of Cultures and Daily Life. URL: <https://www.encyclopedia.com/> (last accessed: 02.11.2020).
71. Worldometer. URL: <https://www.worldometers.info/> (last accessed: 23.09.2020).

ДОДАТКИ

Додаток А

Джерело: Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/> (last accessed: 20.09.2020).

Джерело: Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/> (last accessed: 20.09.2020).

**ВВП НА ДУШУ НАСЕЛЕННЯ ТА РІВЕНЬ БЕЗРОБІТТЯ
В РЕГІОНАХ ІСПАНІЇ (станом на 2019 р.)**

Регіони Іспанії	ВВП на душу населення (в євро)	Рівень безробіття (у %)	Регіони Іспанії	ВВП на душу населення (в євро)	Рівень безробіття (у %)
Мадрид	35 876	10	Галісія	24 034	11,7
Країна Басків	34 273	9,1	Астурія	23 455	13,1
Наварра	32 692	9	Валенсія	23 094	14,1
Каталонія	31 110	10,5	Мурсія	21 853	16,1
Арагон	28 993	9,9	Канарські о-ви	21 265	18,8
Балеарські о-ви	28 143	9,9	Кастилія-Ла-Манча	20 876	16,6
Ла-Ріоха	27 942	9,9	Сеута	20 781	27,6
Вся Іспанія	26 438	13,8	Андалузія	19 658	20,8
Кастилія-і-Леон	24 758	11,2	Естремадур а	19 432	23,5
Кантабрія	24 556	11,2	Мелілья	19 073	26,8

Таблицю складено на основі нижчезазначених джерел.

Джерело 1: INE. *Instituto Nacional de Estadística*. URL: <https://www.ine.es> (last accessed: 22.09.2020).

Джерело 2: Country economy. URL: <https://countryeconomy.com> (last accessed: 22.09.2020).

ЧИСЕЛЬНІСТЬ І ГУСТОТА НАСЕЛЕННЯ В РЕГІОНАХ ІСПАНІЇ
(станом на 2019 р.)

Регіони Іспанії	Чисельність населення (осіб)	Густота населення (осіб/км ²)
Андалузія	8 446 561	96
Каталонія	7 609 499	237
Мадрид	6 685 471	833
Валенсія	4 998 711	215
Галісія	2 698 764	91
Кастилія-і-Леон	2 402 877	26
Канарські о-ви	2 220 270	298
Країна Басків	2 181 919	302
Кастилія-Ла-Манча	2 038 440	26
Мурсія	1 494 442	132
Арагон	1 324 397	28
Балеарські о-ви	1 198 576	240
Естремадура	1 062 797	26
Астурія	1 019 993	96
Наварра	652 526	63
Кантабрія	581 949	109
Ла-Ріоха	314 487	62
Сеута	84 434	4 222
Мелілья	84 286	7 027
Вся Іспанія	47 026 208	94

Таблицю складено на основі нижчезазначених джерел.

Джерело 1: Country economy. URL: <https://countryeconomy.com> (last accessed: 23.09.2020).

Джерело 2: INE. *Instituto Nacional de Estadística*. URL: <https://www.ine.es> (last accessed: 23.09.2020).

Джерело 3: Worldometer. URL: <https://www.worldometers.info/> (last accessed: 23.09.2020).

ВНУТРІШНІ ПЕРЕМІЩЕННЯ НАСЕЛЕННЯ В ІСПАНІЇ

(за статтю)

Ч – чоловіки

Ж – жінки

	2019		2018		2017		2016		2015	
	Ч	Ж	Ч	Ж	Ч	Ж	Ч	Ж	Ч	Ж
Загальна кількість внутрішніх переміщень	1 649 351		1 609 124		1 499 820		1 479 117		1 554 413	
Частка від загального (у %)	50,4	49,6	50,2	49,8	50,1	49,9	50,3	49,7	50,6	49,4

	2014		2013		2012		2011		2010	
	Ч	Ж	Ч	Ж	Ч	Ж	Ч	Ж	Ч	Ж
Загальна кількість внутрішніх переміщень	1 560 988		1 551 940		1 586 075		1 650 298		1 681 395	
Частка від загального (у %)	50,6	59,4	50,7	49,3	50,8	49,2	51,1	48,9	51,3	48,7

Джерело: EVR. *Estadística de variaciones residenciales*. URL:<https://tinyurl.com/y3b5mamv> (last accessed: 05.10.2020).

ВНУТРІШНІ ПЕРЕМІЩЕННЯ НАСЕЛЕННЯ В ІСПАНІЇ
(за віком)

		Частка осіб від загальної чисельності мігрантів (у %)				
		2019	2018	2017	2016	2015
Вік	0-15 pp.	15,6	16	16,6	16,9	16,8
	16-64 pp.	75,8	75,1	74,6	74,8	75,2
	65 + pp.	8,6	8,9	8,8	8,3	8

		Частка осіб від загальної чисельності мігрантів (у %)				
		2014	2013	2012	2011	2010
Вік	0-15 pp.	16,4	17,5	17,2	16,3	16
	16-64 pp.	75,3	75,5	75,9	76,7	77,1
	65 + pp.	8,3	7	6,9	7	6,9

Джерело: EVR. *Estadística de variaciones residenciales*. URL: <https://tinyurl.com/y3b5mamv> (last accessed: 05.10.2020).